

DIPUTACIÓ
D E
CASTELLÓ

BOLETÍN

de la
SOCIEDAD CASTELLONENSE
DE CVLTVRA

Tom XCV

CASTELLÓ
Gener-Desembre 2019

Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura

I.S.S.N.: 0210-1475
Dipòsit legal: CS-3-1958

Revista fundada en 1920

DIRECTOR:

Dr. D. Ferran Olucha Montins. Museu BB.AA. de Castelló.

CONSELL DE REDACCIÓ:

Dr. Dª Elena Sánchez Almela. Arxiu Històric Municipal de Castelló.
Dr. D. Lluís Gimeno Betí. Universitat Jaume I. Castelló.
Dr. D. Joan F. Mateu Bellés. Universitat de València.
Dr. D. Artur Oliver Foix. Museu BB.AA. de Castelló.
Sr. D. Eugeni Díaz Manteca. Arxiu Diputació Provincial de Castelló.

CONSELL ASSESSOR:

Dr. D. Germà Colón Domènech. Universitat de Basilea. I.E.C.
Dr. D. Antoni José Pitarch. Universitat de Barcelona.
Dr. D. José Ramón Magdalena Nom de Déu. Universitat de Barcelona.
Dr. D. Pedro Barceló Batiste. Universität Potsdam.
Dr. D. Vicenç Rosselló Verger. Universitat de València.

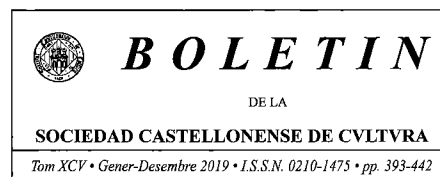
JUNTA DIRECTIVA DE LA SOCIEDAD CASTELLONENSE DE CULTURA:

Presidenta: Dra. Dª Elena Sánchez Almela.
Vice-president: D. Eugeni Díaz Manteca.
Secretari: D. Vicente Forcada Martí.
Tresorer: Dr. D. Lluís Gimeno Betí
Bibliotecari: Sr. D. Ferran Diago Falcó.
Vocals: D. Antonio Rodrigo Valls; Dr. D. Artur Oliver Foix; Dr. D. Joan Mateu Bellés; D. Josep Lluís Viciano Agramunt; D. Tomàs Escuder Palau.

Redacció, administració i subscripció
Sociedad Castellonense de Cultura.
Apartat 16. C/ Major nº 89. 12001 Castelló de la Plana
www.castellonenca.com
E-mail: castellonenca@gmail.com

Les eleccions de Mestres de Montesa durant el segle XIV

CARLES RABASSA VAQUER
Universitat Jaume I

Resum:

L'article estudia els processos d'elecció de mestres de Montesa realitzats al llarg del segle XIV. Es fan servir les actes dels capítols generals per analitzar els sistemes utilitzats per a l'elecció, així com també les notícies dels cronistes del segle XVII i altra documentació conservada. Hom presta especial atenció a les relacions entre la corona i la cúpula política de l'orde de Montesa, sovint conflictives en el moment de les eleccions.

Paraules clau:

Ordes Militars, Orde de Montesa, Mestres, Eleccions.

Abstract:

The article studies the processes of election of Masters of the Order of Montesa carried out throughout the 14th century. The acts of the general chapters are used to analyze the systems employed for the election, as well as the 17th century chroniclers' news and other preserved documentation. Special attention is paid to the relations between the crown and the political leadership of the order of Montesa, which are often contentious at the time of the elections.

Key words:

Military Orders, Order of Montesa, Grand master, Elections.

Els moments de renovació o successió en els càrrecs de poder suposen quasi sempre un moment d'incertesa pels canvis que poden comportar i l'espectre de possibilitats que s'obren per a moltes ambicions polítiques. En el cas dels ordes militars, són els mestres els que assumeixen el govern i la representació de la seua milícia. Es tracta d'un poder vitalici, però electiu: és el capítol general de l'orde, és a dir, l'assemblea en què participen tots els membres de l'organització, qui ostenta la potestat per elegir al seu màxim dirigent. Això suposa que, a la mort de cada titular de la dignitat magistral, s'han de posar en marxa els mecanismes per renovar el càrrec, al mateix temps que es reconstrueixen —però també es transformen— els equilibris polítics sobre els quals recolza. És un moment en què s'obre un ampli ventall de possibilitats i oportunitats que afecten i mobilitzen molts interessos, no sols dins del mateix orde militar, sinó també en altres poders exteriors (monarquia, papat, noblesa...).¹

És en aquest context, i sota aquests paràmetres, que volem analitzar els processos d'elecció de mestre de Montesa verificats al llarg del segle XIV. Alguna precisió sobre la cronologia: en rigor l'estudi hauria de comprendre el primer segle de vida de Montesa, incloent l'elecció de 1409, que segueix el model de les anteriors i, en certa manera, culmina un primer període pel que fa a la forma seguida per a renovar la dignitat magistral. Tanmateix, el procés resulta tan conflictiu i mobilitza tants factors (cisma d'Occident, interregne de Casp, bandositats de la noblesa valenciana, sublevació dels pobles del Maestrat contra el seu senyor...) que el seu examen detallat necessita d'un estudi específic per al qual ací no disposem d'espai. Després de la solució donada a la crisi oberta en 1409, la més important en la història de Montesa, serà la progressiva consolidació de Romeu de Corbera (mestre proveït directament pel pontífex), així com la reconstrucció d'una relació privilegiada amb la nova dinastia Trastàmara, la que marcarà l'entrada en una nova etapa en la història de l'orde, també pel que fa als sistemes utilitzats per a l'elecció dels mestres.²

Per a estudiar els sistemes electorals fets servir per a elegir els mestres de Montesa disposem de les actes d'alguns processos electorals, començant per les de fra Berenguer Marc en 1382. Aquestes actes, però, sols contenen l'esquelet jurídic del procés formal per deixar constància escrita de la incontestable legalitat de l'elecció realitzada. Molts altres moviments que s'hi produïrien, en canvi, romanen en l'ombra. De ben segur que,

1 Aquest treball s'integra en el marc dels projectes d'investigació PID2019-104085GB-I00 (*El poder vivido en la baja edad media: percepción, representación y expresividad en la Gestión y recepción del poder*) i PGC2018-099275-B-I00 (*¿Crecimiento sin desarrollo? Distribución de la riqueza, movilidad social y acción política en la Europa Mediterránea, siglos XIII-XV*), finançats pel Ministeri de Ciència i Innovació.

2 Per a les consideracions generals sobre les formes i modalitats de les eleccions dels mestres de Montesa remetem al nostre treball en premsa citat en la bibliografia. Sobre les eleccions de mestres en els ordes militars castellans vegeu E. CABRERA, 2000.

a a la mort de cada mestre, si no abans, es posaria en marxa un complex joc polític en què participaven diversos actors. L'orde de Montesa constituïa l'estat senyorial més poderós del regne de València, tant pel que fa a l'extensió dels seus dominis, els homes sobre els quals tenia autoritat com la quantia d'ingressos que podia generar cada any. Per tant, la personalitat, aptitud i orientació política de qui n'ocupara el seu cim era una cosa que afectava al conjunt del regne, començant pel mateix rei i descendint per la resta de poders polítics i religiosos. Per suposat i en primer lloc els propis frares montesians, que gaudien de la capacitat legal d'elegir el seu mestre: les possibles intrigues, fraccions o aliances rarament es deixen veure en la documentació.

La qüestió també interessaria de manera molt especial a les famílies de la noblesa valenciana, particularment les que tenien familiars dins de l'orde, ja que afectava o podia variar els equilibris existents: la situació respectiva en la jerarquia dels poders dins el regne, les seues esperances de promoció, les xarxes d'aliances —i enemistats— en què estaven inserits, etc. Tot plegat componia un joc polític complex, amb diferents actors i interessos movent-se a múltiples bandes, particularment en un moment d'intensificació de les bandositats com el que es produeix a finals del segle XIV i inicis del XV. No obstant, el deficient coneixement sobre la nòmina dels cavallers montesians durant la baixa Edat Mitjana dificulta notablement avançar per aquesta direcció.

I per damunt i sobretot, era la corona la més interessada en controlar la cúspide d'aquest estat senyorial, el més ric i poderós del regne de València: una estructura política que no es transmetia per herència sinó per elecció, moment en el qual el rei havia d'intentar fer notar la seua influència per situar candidats afins. En realitat, des del mateix naixement de Montesa l'orde apareix com a fruit de la voluntat reial. És Jaume II qui està al darrere de tots els moviments i qui té interès en la seua creació com a instrument de la política reial. El desenvolupament posterior de l'orde mostrarà la complexitat de les relacions entre ambdues institucions, orde i corona, que podem documentar millor gràcies a la documentació conservada als arxius reials.³

Ara bé, el rei, des d'un punt de vista estrictament jurídic, no té cap competència per interferir en els processos electorals de l'orde de Montesa, de manera que la seua intervenció normalment ha de ser indirecta. Qui sí que té aquesta competència és el papa, cap màxim de tots els ordes monàstics (i Montesa ho era: la seua filiació a Calatrava remetia en últim terme a l'orde cistercenc). El papa podia reservar-se l'elecció del mestre per designar la persona que volguera, i fins i tot podia depositar un mestre elegit, com de fet farà en 1409 i 1484 (vegeu la taula d'eleccions de mestres al final de l'article). Tanmateix, llevat d'alguna conjuntura especial com la del papa Luna en 1409, hem de considerar que per als pontífex romans Montesa quedava molt lluny, i no

3 El marc general i la periodització de les relacions entre l'orde i la corona durant la baixa Edat Mitjana en E. GUINOT, 2000.

sentirien un interès especial per la personalitat de qui n'ocupava la magistratura: es tractava d'un orde exclusivament valencià, petit i perifèric en el marc de la Cristiandat. Quan intervenen, normalment ho fan a requeriment del monarca, per satisfer les pretensions reials d'interferir en el procés de designació magistral a canvi d'altres acords entre el pontificat i la monarquia.

El nostre coneixement sobre l'orde de Montesa s'ha incrementat notablement en els últims anys. En 2017, per a commemorar el VII centenari de la seua fundació, es va celebrar un congrés, les actes dels quals van veure la llum l'any passat i van permetre posar al dia el nostre bagatge historiogràfic. Una de les virtuts d'aquesta mena de reculls és que permeten fer un balanç, un estat de la qüestió d'allò que coneixem sobre la història de l'orde, així com també determinar les principals mancances per orientar futurs estudis.⁴

Per al període medieval E. Guinot (2019: p. 108) fa notar que no coneixem suficientment bé el funcionament intern de l'orde, ni molt menys la nòmina dels seus cavallers per poder encetar estudis sobre la seua dinàmica interna, les relacions de poder o la seua implicació amb el conjunt de la noblesa valenciana. També caldria aprofundir de manera molt més detallada en les relacions entre l'orde de Montesa i la monarquia, tema per al qual comptem amb el marc general traçat per E. Guinot (2000), però caldria multiplicar els estudis de casos.⁵ Coneixem molt millor el funcionament de l'orde, en canvi, durant l'època moderna. El treball de J. Cerdà (2014) per al segle XVII li ha permès de reconstruir la nòmina completa de frares montesians i la carrera que realitzen dins d'aquesta, la qual cosa permet conèixer molt millor tant les dinàmiques internes com la incardinació de l'orde dins de la societat valenciana i les seues estructures de poder.⁶

Aquest desequilibri es trasllada també al coneixement sobre el tema concret objecte d'aquest estudi, els processos d'elecció dels mestres de Montesa, que gairebé no han rebut l'atenció dels historiadors pel que fa al període medieval. A penes podem esmentar el treball d'A. Javierre (1968) en relació a l'elecció de Berenguer Marc en 1382, i els

4 E. GUINOT, F. ANDRÉS, J. CERDÀ, J.F. PARDO (eds.), 2019. Balanç realitzat en aquest llibre per les aportacions d'Enric Guinot per al període medieval (pp. 107-123) i Fernando Andrés per al modern (pp. 199-215).

5 A l'estudi ja clàssic d'A. JAVIERRE MUR (1968) sobre l'orde de Montesa durant el regnat de Pere el Cerimoniós, podríem afegir el més recent de F. Andrés Robres (2018a) sobre Ferran el Catòlic, en la transició dels temps medievals als temps moderns. També disposem d'alguns estudis sobre mestres concrets, com el de V. GARCIA EDO sobre Guillem d'Erill (2000) i Arnau de Soler (2019). Sobre la participació de l'orde en les guerres del rei podem sumar a aquest llistat els treballs de M. RODRIGO (2019) sobre la guerra de la Unió, P. SANAHUJA (2019) sobre la guerra dels dos Peres o E. GUINOT (1993) sobre les campanyes italianes. Un bon balanç dels moments d'enfrontament entre l'orde de Montesa i el monarca durant la baixa Edat Mitjana en J. BOIX 2019.

6 El marc general de les relacions entre la corona i l'orde durant el segle XVI en F. ANDRÉS, 2018b.

relacionats amb la doble elecció de 1409 que provoca la intervenció del papa Benet XIII, a més del ja citat d'E. Guinot (2000). Aquesta elecció, de fet la més conflictiva de les verificades al llarg de la història montesiana, sí que ha atret l'atenció dels historiadors, encara que l'interès s'ha decantat més cap a la figura del papa Luna i el seu paper com a senyor temporal del Maestrat.⁷ Major atenció han rebut les eleccions d'època moderna, abans de la incorporació del maestrat a la corona en 1592. En el període de transició caldrà citar l'estudi de F. Andrés (2018a) sobre el regnat de Ferran el Catòlic, durant el qual es produeixen fins a cinc processos de renovació de la dignitat magistral en una època d'increment de les tensions entre el monarca i un orde de Montesa que tracta de resistir a les pretensions de control reial. El mateix autor s'ocupa també del que denomina l'assalt dels Borja al maestrat de Montesa, en les eleccions de 1537 (F. ANDRÉS, 2014) i 1544 (F. ANDRÉS, 2016).

FONTS

La principal font per a estudiar les eleccions dels mestres és el *Llibre d'Eleccions de Mestres de Montesa*, que es conserva actualment a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid. Aquest llibre, en origen, hauria de recollir les actes dels diferents processos d'elecció, des de la primera de Pere de Tous en 1327 fins a la darrera de Pere Galceran de Borja en 1544, però actualment es troba molt mutilat i només conserva cinc dels onze processos d'elecció verificats al llarg de la història de l'orde: concretament són les actes de les eleccions de Berenguer Marc (1382), Gilabert de Monsoriu (1445), Lluís Despuig (1453), Francesc Sanç (1493) i Bernat Despuig (1506).⁸

Podem conèixer el contingut original del llibre gràcies a l'índex que apareix en les primeres pàgines, redactat en llengua castellana en una escriptura que sembla del segle XVII.⁹ Per aquest índex sabem que el volum comptava amb més de 200 fulls (l'actual en té 142) i que els quaderns de les diferents eleccions no estaven ordenats cronològicament, sinó que s'havien cosit de manera aleatòria i alguns d'ells repetits més d'una vegada (com els de 1327, 1445 o 1537). L'objectiu seria simplement reunir en un sol volum totes les actes dels processos electorals que es conservaven a l'arxiu de l'orde, en alguns casos originals i en d'altres còpies autèntiques o simples, així com també altres expedients de documentació relacionada amb les eleccions o amb conflictes que s'havien originat arran de les eleccions (i fins i tot un cas de nomenament de visitadors).

7 Sobre aquest episodi vegeu M. BETÍ, 1923, E. DÍAZ MANTECA, 1980 i V. GARCIA EDO, 1980.

8 AHN, secció Ordes Militars (OO.MM.), Montesa, Llibre 886-C.

9 SAMPER, en la seua obra de 1669 (t. II, p. 203) assegura haver vist les actes autèntiques de totes les eleccions de mestres, sense fer esment a l'existència d'aquest llibre. És probable que fora en aquesta època, en la segona meitat del XVII, quan es relligarien totes juntes en format de llibre.

Però ja en l'època de redacció de l'índex faltaven (o almenys no s'incorporaren al llibre) les actes de dos processos electorals, el de 1409 a favor de Nicolau de Pròixida i el de 1482 a favor de Felip Vives de Banyamàs.¹⁰ La mancança és ben significativa: són justament les dues eleccions que posteriorment serien anul·lades pel papa per imposar un candidat diferent. En el capítol general de 1482 l'elecció de Felip Vives s'havia fet contrariant els desitjos del rei, que dos anys després va aconseguir del papa una butlla en què forçava la renúncia del mestre de Montesa per situar en el seu lloc a l'infant Felip d'Aragó i Navarra (fill natural del príncep Carles de Viana, germanastre de Ferran el Catòlic), que aleshores ni tan sols era frare de l'orde de Montesa.¹¹ El procés d'elecció conventual de Nicolau de Pròixida, en 1409, encara resulta més conflictiu, dividida l'orde entre dos aspirants potents (el comanador major Ferrer de Vilafranca i el comanador de Perputxent Nicolau de Pròixida) i enfrontada a la formidable aliança que contra l'autonomia de Montesa havien establert el rei Martí l'Humà i el papa Benet XIII, que volien imposar al comanador calatrau d'Alcanyís Ramon Alemany de Cervelló. No ens ha de sorprendre, per tant, la manca d'aquest expedient d'elecció entre la documentació de l'arxiu de Montesa. De fet, els cronistes montesians no incorporen a fra Nicolau de Pròixida entre els catorze mestres que va tenir l'orde al llarg de la seua història, seria més aviat com una mena d'antimestre, segurament perquè la seua elecció fou anul·lada nou mesos després pel papa Luna —que, paradoxes de la vida, també és qualificat com a antipapa per molts d'aquests cronistes.¹²

10 Tampoc no apareixien al *Llibre d'Eleccions dels Mestres de Montesa*, òbviament, els casos en què el mestre no fou elegit pel capítol general de l'orde, sinó directament per butlla papal, és a dir, els dos primers mestres de Montesa (1319 i 1320), Romeu de Corbera en 1410 i Felip d'Aragó i Navarra en 1484. Vegeu al final de l'article la taula resum d'eleccions de mestres de Montesa.

11 Sobre aquest episodi vegeu H. SAMPER, II, p. 510-513. La restitució de Felip Vives com a mestre de Montesa per segon cop, després de la mort de l'infant Felip d'Aragó en 1488, no sabem si va comportar un procés d'elecció conventual o simplement es va recuperar la situació prèvia a la imposició per part del papa —seguint les directrius reials— d'aquest nebot del rei Catòlic.

12 Les actes de les tempestuoses sessions desenvolupades al convent de Montesa entre el 14 i el 19 de març de 1409 per a l'elecció d'un nou mestre es conserven a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, entre les escriptures del notari Gabriel Canyelles (vid. E. DÍAZ MANTECA, 1980, p. 534). Les actes del procés electoral formarien part de la documentació recollida per fra Bonifaci Ferrer, nomenat pel papa Benet XIII com a jutge i àrbitre per determinar la qüestió de la doble elecció de mestres de 1409 (un elegit pel convent i un altre per butlla papal), i pel que sembla el document ja no va tornar mai a l'arxiu de Montesa, ni es va creure necessari obtenir una còpia d'un procés tan conflictiu que va ocasionar un cisma en l'orde i la va enfrontar al papa i al rei. L'escrivà escollit per Bonifaci Ferrer per rebre les escriptures d'aquest procés fou el notari barceloní Gabriel Canyelles, entre els papers del qual s'ens ha conservat fins avui l'expedient del procés electoral, segurament desaparegut de l'arxiu de Montesa fa molts segles. Agraïsc a Eugeni Díaz Manteca que m'haja permès consultar aquesta documentació, que en l'esmentat article (1980), sols publicava de manera parcial.

Samper afirmava haver vist les actes de totes les eleccions de mestre, però de la lectura del seu *Montesa ilustrada* sembla deduir-se que aquestes dues segurament no les coneixia, ja que no aporta cap detall sobre elles.¹³ Els posteriors avatars del llibre van acabar per fer-ne desaparèixer altres eleccions. En algun moment al llarg del segle XVIII el *Llibre d'Eleccions de Mestres de Montesa* fou reclamat per l'administració central a Madrid, segurament per part del *Consejo de Ordenes*, que després del decret de Nova Planta i extinció del *Consejo de Aragón* assumeix les competències governatives sobre l'orde de Montesa. Una anotació al principi del llibre, signada per l'arxiver Josep Pera de Viu, ens informa que en 1790 el llibre ha tornat a l'arxiu de l'orde de Montesa després de passar uns anys a Madrid. Però no hi romandria molt de temps a l'arxiu, ja que poques dècades després arribaria la dissolució dels ordes militars i amb ella la desorganització i diàspora de la documentació montesiana.¹⁴

El resultat final és que el *Llibre d'Eleccions de Mestres de Montesa* que es conserva avui a l'AHN amb la signatura 886-C presenta notables mutilacions. Dels 207 folis que es ressenyen a l'inici del llibre i que corrobora l'índex, només en queden 142, i l'organització no s'assembla en res al que indicava l'índex. Han desaparegut les actes de les dues primeres eleccions (la de Pere de Tous de 1327 i la d'Albert de Tous de 1374) i les dues últimes (Francesc Llançol de Romaní en 1537 i Pere Galceran de Borja en 1544). Les cinc que queden s'han ordenat cronològicament i s'hi han afegit altres expedients que no constaven al llibre original, com les *Indemnitats de Sueca* atorgades en època de Berenguer Marc i Romeu de Corbera.

Tot i això continua sent una font de gran valor per al tema que ens ocupa. L'elecció d'un nou mestre constituïa un procés jurídic perfectament reglat del qual calia deixar constància escrita a efectes de donar fe de la seua legalitat. Tenia lloc en un capítol general que obligatòriament s'havia de celebrar en el convent del castell de Montesa, presidit pel comanador major, el qual mentre estava vacant el maestrat ostentava la màxima autoritat en l'orde i dirigia el procés per a la renovació del càrrec. La finalitat de les actes, com dic, és deixar constància que s'havien acomplit tots els tràmits i que per tant el resultat era impecable des d'un punt de vista jurídic. No interessava entrar en el contingut dels debats, que més aviat podrien dificultar aquest objectiu, sinó simplement centrar-se en les qüestions purament formals, i aquesta és una limitació que com a historiadors lamentem: ens hem de conformar a llegir entre línies, quan podem, en quins termes es plantejaven les lluites pel poder. Només en els casos de màxima tensió (com passa en les

13 SAMPER, tom II, p. 203: «Lo mesmo se dize en las demás elecciones de los Maestres, como podrá ver qualquiera que me las pida; pues todas las tengo auténticas en nuestra Libreria».

14 Sobre l'orde de Montesa al segle XVIII, F. ANDRÉS, 2019, p. 213. L'arxiver Josep Pera de Viu en E. Díaz Manteca 1989. Per als avatars de la documentació montesiana remetem a l'obra clàssica d'A. JAVIERRE MUR i C. GUTIÉRREZ DEL ARROYO.

eleccions de 1409 o 1493) els enfrontaments no poden dissimular-se i apareixen clarament reflectits en les actes.

La segona font important per a l'estudi de les eleccions de mestre continuen sent les informacions aportades per fra Hipòlit de Samper en la seua *Montesa ilustrada*. L'article sisè de la tercera part està dedicat al catàleg dels diferents mestres que l'orde ha tingut, i en la semblança que fa de cadascú d'ells no oblida ressenyar les circumstàncies en què es va produir la seua elecció.¹⁵ Del relat de Samper, bon coneixedor de la documentació que es conservava al segle XVII a l'arxiu de l'orde, es dedueix que moltes vegades, a banda de les actes capitulars del procés d'elecció, ha pogut consultar altres documents que nosaltres desconeixem. En alguns episodis podem sospitar que el cronista sap més coses de les que diu, que calla alguns detalls amb l'objectiu de no incidir en determinats aspectes negatius que palesen enfrontaments interns. El biaix ideològic de la seua obra és evident, però en general podem dir que resulta molt fiable i del màxim interès per a la reconstrucció dels processos d'elecció dels mestres de Montesa al llarg de la seua història.

INICIS

Com és sabut l'orde de Montesa naix a principis del segle XIV com una solució local al problema plantejat per la dissolució de l'orde del Temple en el concili de Vienne de 1312. Els béns de l'orde extinta havien de passar a l'orde de l'Hospital, circumstància que en alguns casos podia provocar una excessiva concentració de la propietat feudal. Això és el que podia esdevenir-se en el territori septentrional valencià, en el punt de connexió dels tres estats peninsulars de la corona d'Aragó, de manera que el rei Jaume II no va voler adoptar aquesta solució i va iniciar intenses negociacions amb el pontificat fins aconseguir finalment, en 1317, la butlla de creació d'un nou orde militar, l'orde de Santa Maria de Montesa, que reuniria els béns tant dels templers com dels hospitalers en el regne de València, mentre que en els altres estats de la Corona, Catalunya i Aragó, les possessions templeres passarien a poder de l'orde de Sant Joan de l'Hospital.¹⁶

15 H. SAMPER, t. II, pp. 471-554. A banda, en altres parts de la seua obra Samper ha de tornar també al tema de les eleccions de mestres per justificar o puntualitzar la seua argumentació jurídica en defensa dels drets i privilegis de l'orde. Així, en l'article segon de la tercera part (II.3.2.), per demostrar que la jurisdicció eclesiàstica ordinària sobre els frares de l'orde corresponia al mestre de Montesa, ho justifica publicant les actes dels processos d'elecció dels mestres fra Gilabert de Monsoriu en 1445 i de Bernat Despuig en 1506 (tom II, p. 182-203). El llibre 512-C (AHN, OO.MM., Montesa, Llibres) escrit possiblement a inicis del segle XIX, conté un resum i explicació de les Definicions de l'orde de Montesa. Al final del llibre, a partir del fol. 36r., es fa també una breu semblança dels successius mestres de Montesa, indicant com han estat elegits. En realitat no sembla més que un resum d'allò que diu Samper, sense aportació de notícies noves.

16 Per a la fundació de l'orde de Montesa, L. GARCÍA GUIJARRO 1989 i 2019, i E. GUINOT, 1985. Continua essent d'obligada referència també el llibre de H. SAMPER, t. I, primera part, on publica molts dels documents que estan en l'origen de la nova milícia.

Aquesta butlla fundacional, atorgada pel papa Joan XXII el 10 de juny de 1317, estipulava també el sistema per procedir a la provisió del càrrec de mestre de l'orde. La competència corresponia al capítol general, que podia elegir lliurement al seu mestre sense necessitat de confirmació d'aquesta elecció per part de cap altra instància. Aquesta condició suposava, *de facto*, la independència funcional del nou orde en relació al de Calatrava, del qual era filial en termes eclesiàstics i disciplinaris, però no així polítics, ja que la possibilitat d'elegir al seu mestre lliurement, sense subjecció al mestre de Calatrava, significava l'acompliment dels objectius del rei Jaume II.¹⁷ La butlla només posava dues condicions en relació a l'elecció de mestre: que l'elecció es produïra en *plena concordia* i que es fera dins el termini de tres mesos des que el càrrec hagués quedat vacant. Si el capítol no era capaç de consensuar un nom en eixos tres mesos, aleshores la competència passaria al mestre de Calatrava, que ho podria fer amb el consell i assentiment dels abats cistercencs de Santes Creus i Santa Maria de Valldigna. Val a dir que aquesta circumstància no es va donar mai al llarg de la història montesiana, i que la manca de precedents molt aviat la va fer obsoleta. L'excepció era la primera elecció, quan encara no existia ni estava constituït el convent de frares de Montesa. En la butlla el papa es reserva per a ell mateix aquesta primera provisió de mestre.¹⁸

Nous problemes i resistències encara van endarrerir durant dos anys l'efectiva posada en marxa de la nova milícia, que no veuria la llum fins al 22 de juliol de 1319. En un acte celebrat al palau reial de Barcelona, davant del rei Jaume II que ha estat el cervell i director de tot el procés, el comanador d'Alcanyís, com a delegat del mestre de Calatrava, conferia l'hàbit als tres primers cavallers d'un orde de Montesa que arrancava així la seua existència: Guillem d'Erill, Galceran de Bellera i Erimà d'Eroles. El següent acte havia de consistir en l'elecció del primer mestre. Segons estipulava la butlla fundacional aquesta primera provisió estava reservada per al pontífex, que amb aquesta finalitat havia delegat en la persona de Pere Alegre, abat del monestir cistercenc de Santes Creus. D'aquesta manera, en el mateix acte desenvolupat al palau reial de Barcelona el 22 de juliol l'esmentat abat, per delegació expressa del papa, va elegir com a primer mestre de Montesa a fra Guillem d'Erill, un dels tres frares que acabaven de rebre l'hàbit de Montesa.

17 Per a les tensions i recels de l'orde de Calatrava en relació al naixement del nou orde vegeu C. de AYALA, 2019, particularment, p. 50-51.

18 Entre les múltiples edicions d'aquesta butlla fundacional cite la de SAMPER, t. I, p. 17-23. La clàusula concreta atorgant a l'orde la facultat per elegir el seu mestre en p. 22: *Statuimus etiam, auctoritate praedicta, quod Magistro ipsius novi Monasterii, qui pro tempore fuerit, cedente, vel etiam decedente, Conventus seu Fratres eiusdem Monasterii, eligendi sibi et eidem Monasterio Magistrum aliquem de ipso Ordine Calatransi, liberam, infra trium mensium spatium, ad tardius, habeant facultatem. Qui, eo ipso quod electus extiterit, pro confirmato (si en plena concordia electus fuerit) habeatur et sine confirmatione alia libere administret.*

No hi ha dubte que aquesta primera elecció de mestre de Montesa responia a la voluntat del monarca. Ha estat Jaume II qui ha dirigit tot el procés de creació del nou orde militar que havia d'heretar les possessions de templers i hospitalers en regne de València, i és ell qui ha demanat al papa que delegue en l'abat de Santes Creus, que no faria altra cosa que decantar-se pel candidat que el rei li demanava. Es tracta d'una empresa que respon als interessos del monarca exclusivament, no als del pontífex ni als de cap altre poder eclesiàstic: un orde formalment depenent de l'orde castellà de Calatrava, al qual es reconeixia el control disciplinari mitjançant el dret de realitzar visites, si bé aquestes estaven mediatitzades per la necessària participació en elles del monestir de Santes Creus, molt vinculat a la corona, o bé del seu monestir filial de Santa Maria de Valldigna. D'altra banda, el fet que el nou orde pugui elegir lliurement al seu mestre, sense cap subjecció a l'orde de Calatrava (del qual teòricament formava part en els aspectes eclesiàstics), representava en la pràctica la plena independència política de l'orde castellà i la possibilitat del rei per intentar influir en el govern i orientació del nou institut armat.

Des d'un punt de vista jurídic els actes del nomenament i la posada en marxa de la nova milícia els ha de realitzar el papa (butlla fundacional), o la persona en qui delega per elegir el primer mestre (abat de Santes Creus) o el delegat del mestre de Calatrava per atorgar els primers hàbits (ho serà el comanador d'Alcanyís). Formalment són decisions que deriven de poders eclesiàstics, però materialment no hi ha dubte que aquests nomenaments de mestre i de nous frares han de respondre en tots els casos als desitjos del rei. L'orde de Montesa naix sota el patrocini reial (hi dona un castell reial, el de Montesa, per fixar-hi el convent) i com a eina de la política reial. Constituirà l'estat senyorial més extens, poblat i ric del regne de València, però si el rei vol un organisme exclusivament valencià, i no internacional, és perquè confia que d'aquesta manera podrà renovar i mantenir el control sobre l'orde en cada moment de renovació de la seua cúpula política.

Un cop creat l'orde de Montesa, només quedava que els nous cavallers acudiren a prendre possessió dels seus dominis. La meta final havia de ser arribar fins al castell de Montesa, la donació reial on s'havia de constituir el convent que donava sentit al contingut religiós i simbòlic de l'orde. El primer mestre, però, no va poder completar aquesta missió. Home d'avançada edat, va caure malalt abans de sortir de Barcelona, de manera que el seu accidentat viatge cap al sud no va arribar més enllà de Peníscola, on va morir el 4 d'octubre de 1319. Conscient de la seua malaltia, ja a finals d'agost havia delegat en el claver de l'orde, fra Erimà d'Eroles, perquè prengués possessió de viles i senyories en nom seu i del nou orde de Montesa.¹⁹

La mort prematura de l'home que Jaume II havia posat al front del projecte amenaçava de posar en risc els plans que el rei tenia per al nou orde militar. Per això novament

19 Sobre el maestrat de Guillem d'Erill vegeu V. GARCIA EDO, 2000.

Jaume II, abans fins i tot de la mort del mestre Erill, havia tornat a posar en marxa tota la maquinària administrativa d'enviament de cartes i ambaixades al papa, al mestre de Calatrava i a l'abat de Santes Creus amb l'objectiu d'assegurar-se el control sobre la designació del nou mestre que l'havia de succeir.

Segons les previsions de la butlla fundacional, un cop l'orde ja creat, ara havien de ser els frares els que elegiren al seu mestre. Però Jaume II no vol perdre el control del procés, o no encara, en aquesta etapa incipient en què els camins a recórrer per la nova organització encara no estaven dibuixats. Per això el rei no vol que siguen els frares de Montesa els que elegisquen al seu mestre, no abans que l'edifici organitzatiu de la nova milícia estigues completat amb l'estructura que el rei volia i havia previst. Recordem que el mestre, no només concentrava tot el poder de l'orde per dissenyar com s'havia d'estructurar, sinó que també tenia la potestat de rebre als nous cavallers i conferir-los l'hàbit.

No havia transcorregut ni un mes des de l'elecció de Guillem d'Erill quan el 17 d'agost de 1319 Jaume II, preveient la mort pròxima del mestre que acabava de designar, s'adreçava novament al papa per demanar-li que, donada la fragilitat d'un orde que tot just començava a caminar, es reservara també per a la Santa Seu, de manera extraordinària, la provisió del que havia de ser el segon mestre de Montesa. La carta reial és ràpidament tramitada a la cort pontifícia d'Avinyó i amb la mateixa celeritat se li urgeix resposta: dotze dies després, el 29 d'agost, Joan XXII expedeix una butlla reservant per a la seu apostòlica la provisió de la dignitat magistral de Montesa quan aquesta quede vacant.²⁰

Però en la seua carta el rei demanava al papa també una altra cosa. Volia Jaume II que el papa facultara a l'abat cistercenc de Santes Creus, fidel agent reial, per poder atorgar dos o tres hàbits de Calatrava, al·legant que si el rei havia de demanar-ho al mestre de Calatrava (bé acudint personalment, o bé mitjançant delegat, normalment el comanador d'Alcanyís) temia que novament el procés es retardara en el temps, com havia passat amb el nomenament de Guillem d'Erill. Sobre aquesta petició el papa donarà la callada per resposta, és a dir, en la pràctica la denega. Més endavant, en la carta del sis d'octubre en què Jaume II comunica al papa la mort del mestre Erill (esdevinguda dos dies abans) li torna a insistir novament en la petició que faculte a l'abat de Santes Creus a investir amb l'hàbit de la milícia de Calatrava les persones que el rei li presentarà, i novament rebrà la callada per resposta. Sí que rebrà resposta positiva del papa, en canvi, a la petició

20 Publica els dos documents H. SAMPER, I, pp. 97-103. En general podem seguir totes les gestions del rei, amb la publicació dels principals documents, en la primera part de la *Montesa il·lustrada* de SAMPER (t. I, pp. 97-116). Vegeu també V. GARCIA EDO, 2000, pp. 596-599.

que l'abat de Santes Creus Pere Alegre puga tot sol, per aquesta vegada tan solament i tal com s'havia fet en l'elecció anterior, designar al futur mestre de Montesa.²¹

Cal entendre que per a controlar l'elecció del nou mestre i posar al front de l'orde a la persona que el rei lliurement vulga, necessita controlar dos processos. Un és el simple acte de l'elecció, que amb la delegació papal en la persona de l'abat de Santes Creus, el rei ja el té assegurat. Però el segon és la investidura de l'hàbit de Calatrava, ja que només un dels seus cavallers professors podia ser elegit com a mestre de Montesa. I aquesta clau la té el mestre de Calatrava. En exclusiva. El rei intenta colar al seu fidel col·laborador l'abat de Santes Creus (demana al papa que li atorgue facultat per conferir dos o tres hàbits; amb això el rei en té prou) per la relació de filiació de la milícia de Calatrava amb l'orde del Císter. Però òbviament és un camp minat en el qual el papa no vol entrar, ja que suposaria un conflicte fortíssim amb l'orde castellà.

Al moment de la mort de Guillem d'Erill la incipient orde de Montesa estava formada per només deu frares.²² Pel que sembla, Jaume II no considerava a cap d'ells apte per a liderar el projecte de construcció de les estructures del nou orde, o no eren persones de la seua màxima confiança, o bé ja tenia al cap un altre candidat extern. El 30 de setembre, quan li arriba al rei la notícia que el mestre de Montesa està a punt de morir, mana al seu conseller Vidal de Vilanova localitzar al procurador general i a la resta de frares de Montesa per notificar-los el contingut de la butlla papal de 29 d'agost, en què el papa es reservava la provisió del segon mestre de l'orde. L'objectiu d'aquesta notificació, verificada en Tortosa el 2 d'octubre, dos dies abans de la mort del mestre Erill, era impedir que els frares de Montesa pogueren al·legar desconeixença i volgueren celebrar un capítol per elegir al seu mestre, tal com la butlla fundacional els autoritzava.²³

El rei necessita controlar també la concessió de l'hàbit de Calatrava, no només l'elecció magistral (assegurada per la butlla papal d'11 de novembre de 1319), i aquesta és la raó que explica la demora durant uns mesos en la designació del segon mestre de Montesa. El 18 d'octubre de 1319, veient que el papa no li anava a cedir el desitjat dret

21 El document reial, datat en Gandesa el 6 d'octubre de 1319, publicat en H. SAMPER, t. I, p. 107-109. La butlla del papa Joan XXII, datada en Avinyó l'11 de novembre de 1319, *Ibidem*, p. 115.

22 «Por la qual cosa [es refereix el rei a la mort de l'anterior mestre de Montesa Guillem d'Erill] el dicho monasterio vaga agora de Maestro e est muyt gran peligro, assin de los frayres que son nuevos en la dicha orden, como de los bienes, que nuevamente son venidos al dicho monasterio, e no es qui dé recaudo en los dichos bienes como menester seria. Ond, com entre los ditos freyres, qui son diez, no aya ninguno qui bien fuesse suficiente a seer Maestro, por esto Nos esta vez entenemos a procurar, que si algunas buenas personas de nuestro Reyno reciban el Abito de la dicha Orden, de las quales el uno pueda seer esleido Maestro, que sea sufficient a regir e gobernar el dicho monasterio, e los frayres i bienes de aquel.» (Carta de Jaume II al mestre de Calatrava de 18 d'octubre de 1319, en SAMPER, I, p. 111).

23 Publica el document de la notificació H. SAMPER, t. I, p. 105-106. V. GARCIA EDO, 2000, p. 599.

d'investir l'hàbit de Calatrava, finalment Jaume II adreça un escrit al mestre de Calatrava Garcia López de Padilla, demanant-li que acudira en persona, o bé delegara en el comanador d'Alcanyís, per atorgar hàbits a les persones que el rei li indicaria, amb l'objectiu de poder elegir un nou mestre per al naixent orde de Montesa. Segons relata Samper, que mostra una clara hostilitat cap al mestre calatrau (I, pp. 110-112) la resposta de primeres és negativa, però finalment el mestre s'avé a atorgar poders al comanador d'Alcanyís per poder conferir l'hàbit del seu orde a les tres o quatre persones que el rei d'Aragó li presentaria.

El candidat del monarca era Arnau de Soler, frare de l'orde de l'Hospital, que en aquell moment ostentava el càrrec de comanador d'Aliaga. Abans, a finals del segle XIII, havia estat comanador de Cervera, de manera que coneixia molt bé el territori antigament hospitalari que ara constituiria la batllia més rica del nou orde de Montesa, i on (en la vila de Sant Mateu) fixaria la seua residència com a mestre per a governar el seu extens domini senyorial. Però sobretot Arnau de Soler era una persona molt pròxima al rei i de la seua màxima confiança: havia estat conseller reial durant més de 12 anys i mentor del seu fill primogènit.²⁴

V. GARCIA EDO (2019: 90) fixa el 28 de febrer de 1320 com a data del nomenament d'Arnau de Soler com a nou mestre de Montesa.²⁵ Eixe dia rebria en Tarragona l'hàbit de Calatrava de mans del comanador d'Alcanyís (prèviament hauria d'haver obtingut llicència del prior dels hospitalers de Catalunya per sostroure's de l'obediència que devia al seu orde d'origen), i el mateix dia, un cop ja investit com a cavaller profès de Calatrava, l'abat de Santes Creus, en virtut del poder que el papa li havia atorgat i seguint sens dubte les instruccions de Jaume II, el nomenaria mestre de la milícia de Santa Maria de Montesa. En el mateix acte rebria també l'hàbit de Calatrava un altre antic frare hospitalari, fra Berenguer de Montoliu, company d'Arnau de Soler. Junts van prendre l'hàbit, i el mateix dia en què va ser elegit mestre Arnau de Soler el va nomenar com a comanador major de Montesa (Samper, II, p. 414), és a dir, el número dos dins de la jerarquia de l'orde, el seu home de confiança en la difícil tasca de posar en peu la nova organització que tot just començava a nàixer.

24 Per a la carrera d'Arnau de Soler en l'orde de l'Hospital H. SAMPER, II, p. 475; L. GARCÍA-GUIJARRO, 2019, p. 36; V. GARCIA EDO, 2019, p. 90 sobre els més de 12 anys de servei al rei com a conseller; A. JAVIERRE MUR (1946: 27) informa que Arnau de Soler havia estat «ayo del infante D. Jaime, primogénito de Jaime II».

25 Vegeu els dubtes de H. Samper sobre la data concreta d'aquesta elecció (tom I, pp. 116-119 i tom II, p. 475). V. GARCIA EDO, (2019, pp. 89-90) estableix la data a partir del pergami 751P de l'AHN, i també cita un document de Jaume II de 4 de març de 1320, provinent dels registres de cancelleria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, pel qual el rei comunica al pontífex l'elecció d'Arnau de Soler com a nou mestre de Montesa i li resumeix les diferents iniciatives que el rei ha dut a terme en els mesos precedents per poder cobrir la vacant i culminar amb èxit un projecte que tants entrebancs estava trobant.

PRIMERES ELECCIONS

Si Arnau de Soler és el creador de la nova milícia, és amb el tercer mestre, Pere de Tous, i el seu llarg maestrat (1327-1374) quan es produeix la definitiva consolidació de l'orde. La seua elecció fou la primera realitzada conventualment, segons marcava la butlla fundacional que atorgava al capítol de Montesa la capacitat per a elegir al seu màxim dirigent, sense dependre de cap poder extern. I com a tal primera elecció, marcarà també el sistema que es farà servir durant els següents cent anys.

La primera cosa que cal dir és que tot va transcórrer de manera extremadament ràpida en el procés de successió. El mestre Arnau de Soler va morir en Sant Mateu el 6 de novembre de 1327, i encara no havia transcorregut una setmana quan el 12 de novembre, dijous, es reunia el capítol que havia d'elegir al seu successor en el castell de Montesa (les obres del convent no començarien fins a uns anys després). Recordem que la butlla fundacional fixava en tres mesos el termini perquè els frares montesians pogueren acordar de manera unànime el nom d'un mestre que els governara. Però ni tres mesos ni una setmana van tardar els frares montesians per convocar el capítol general que havia d'elegir el successor, traslladar el cos del mestre difunt al convent de Montesa, donar-li sepultura digna i congregar-se tots al convent per procedir a consensuar un nom que es fes càrrec del govern de l'orde.

Cal tenir present també la conjuntura concreta en què es produeix aquest relleu. El rei Jaume II, arquitecte de la creació del nou orde, havia mort quatre dies abans que el mestre Arnau de Soler. És molt probable que els frares de Montesa volguessen aprofitar la situació de successió en la corona d'Aragó per poder actuar de manera autònoma: el nou rei, Alfons el Benigne, estaria massa ocupat en altres qüestions per haver de pensar en quin candidat li convenia al capdavant de l'orde de Montesa. Podem pensar, per tant, que en aquesta situació de transició l'orde podria actuar amb bastant llibertat, sense intromissions reials, i pot ser açò també explica la rapidesa extrema amb la qual es desenvolupa tot el procés. Els períodes d'interinitat sempre han de ser curts, per evitar desordres i discòrdies en un moment en què totes les ambicions poden trobar les portes obertes, però en 1327 el termini és particularment breu.

No hem conservat les actes d'aquest procés electoral. Sabem que sí que estarien originalment en el *Llibre d'Eleccions dels Mestres de Montesa*, ja que l'índex (elaborat segurament al segle XVII) ressenya dues còpies simples d'aquestes actes, en les pàgines 124-130 i 137-141.²⁶ L' anotació de l'índex ens permet conèixer només dos aspectes d'aquesta elecció: que el capítol general on es va elegir el nou mestre, es va perllongar durant dos dies (12 i 13 de novembre de 1327) i que la via elegida fou la del

26 AHN, OO.MM., Montesa, Llibre 886-C.

compromís, mitjançant una comissió formada per cinc àrbitres, tant cavallers com eclesiàstics de l'orde.

El fet de necessitar dos dies per a arribar a un acord que, com hem vist, havia de ser unànime entre els membres de l'orde, ens pot fer pensar que no hi havia un candidat incontestable i que es van haver de desenvolupar negociacions i acords. Al llarg de la història de l'orde de Montesa la majoria dels capítols d'elecció es desenvoluparen un sol dia (de fet un sol matí), i només quan es feia impossible assolir un acord o consensuar un nom calia prorrogar el capítol per als dies consecutius. També és cert que era la primera vegada que l'orde de Montesa s'enfrontava a la necessitat d'elegir el seu màxim mandatari. Recordem que la butlla fundacional només estipulava que la competència per elegir al nou mestre corresponia al capítol general, fixant un límit temporal màxim i exigint unanimitat, però res més. No existien precedents dels que tirar mà per copiar procediments, més enllà del que marcava la butlla i de la pràctica habitual en altres ordes militars i monàstics. Per tant, el capítol general congregat al convent de Montesa el 12 de novembre de 1327 inaugurava un procediment.

La via elegida finalment fou la del compromís, és a dir, delegar l'elecció en una comissió més restringida, conformada en aquest cas per cinc àrbitres, cinc persones respectades de l'orde que, reunits entre ells, havien de consensuar el nom que posteriorment seria ratificat pel capítol. No coneixem els noms ni les dignitats dels que van conformar aquesta primera comissió electoral en la història de l'orde de Montesa, ni per suposat el contingut de les negociacions que conduïrien a l'elecció de l'aleshores comanador major fra Pere de Tous com a primer mestre conventualment elegit.²⁷ El que sí sabem és que aquest primer precedent va marcar tendència. Les següents eleccions de mestre, totes fins a la de 1409, van seguir el mateix patró de delegar l'elecció en una comissió restringida de quatre o cinc àrbitres (l'última d'elles, la de 1409, no va aconseguir el seu objectiu de consensuar un nom i finalment es va haver d'optar per la via de l'escrutini o votació oberta).

Pere de Tous en 1327 seria encara bastant jove, ja que el seu govern s'estendria durant gairebé 50 anys, fins a 1374. Podem documentar-lo com a cavaller profès de l'orde de Montesa des de 1321, primer com a majordom del mestre Arnau de Soler (entre gener de 1321 i agost de 1323) i més tard com a comanador successivament de les Coves, Onda i Castellfabib, Sueca, més tard claver i finalment comanador major, dignitat annexa al càrrec de comanador de Peníscola.²⁸ És a dir, en uns pocs anys i malgrat la seua joven-

27 Normalment H. Samper, en la semblança que fa de cada mestre, sí que ressenya els noms dels compromissaris. El fet que en l'apartat destinat a Pere de Tous no ho faça constar (t. II, p. 477) ens fa dubtar si realment coneixia les actes d'aquesta elecció o no.

28 V. GARCIA EDO, 2019, quadre de la p. 103. SAMPER, t. II, p. 414, diu que Pere de Tous fou el segon comanador major que tingué l'orde, nomenat pel mestre Arnau de Soler l'1 d'agost de 1326, és possible que després de la mort de Berenguer de Montoliu, primer comanador major de Montesa.

tut, havia anant escalant posicions, passant per tots els càrrecs fins a convertir-se en el número dos de l'orde en el moment de la mort d'Arnau de Soler.²⁹ Per explicar aquesta carrera meteòrica desconeixem quin pes hi podrien tenir les seues aptituds personals o altres factors externs, però en aquests moments inicials en què el poder encara es trobava notablement concentrat en la figura del mestre és segur que el seu ascens en l'escalafó s'ha produït de la seua mà i per la seua voluntat: recordem que comença com a majordom del mestre, un càrrec que revela l'especial vinculació del jove Tous amb el mestre Arnau de Soler.

En l'elecció de 1327 es produeix per primer cop la promoció des de comanador major a mestre de Montesa. Podem dir que seria el *cursus honorum* que a primera vista sembla més natural. No sols ocupava la segona posició en la jerarquia de l'orde, sinó que podia tenir les mateixes atribucions que el mestre quan l'havia de substituir per absència o altres motius. De manera que quan la dignitat magistral quedava vacant per mort del seu titular, el govern ordinari de l'orde requeia en el comanador major. Ell era l'encarregat de convocar el capítol general per a l'elecció del successor, presidir-lo i dirigir tot el procés. No ens ha d'estranyar, per tant, que l'accés al càrrec de mestre des de la situació de comanador major siga la via de promoció més habitual al llarg de la història de l'orde de Montesa. Com es pot apreciar en la taula al final de l'article, dels onze processos d'elecció conventual verificats al llarg de la història de l'orde, en cinc ocasions l'elegit va ser el comanador major, altres tres vegades el claver de Montesa, dos cops el comanador de Perputxent i una vegada el comanador de Xivert.

Pere de Tous provenia de la xicoteta noblesa valenciana, ja que son pare era senyor de les baronies de Orpesa, Sollana i Massalavés (SAMPER II, p. 477). Sens dubte l'entrada a l'orde de Montesa li permetria arribar a uns nivells en la jerarquia senyorial del regne que mai no podria haver somniat si hagués estat el primogènit del seu llinatge. Com a mestre de Montesa dirigirà l'estat senyorial més extens del regne de València, el que més vassalls té i major volum de renda genera, una posició incomparablement superior a qualsevol altre poder senyorial. Durant el seu extens govern Pere de Tous serà una figura molt pròxima al rei Pere el Cerimoniós, col·laborant amb la monarquia en nombrosos episodis, al temps que aconseguia de la corona importants privilegis per a l'orde. Des d'un punt de vista intern, malgrat els problemes amb els pobles del Maestrat durant l'episodi de la Unió (1347-48), constitueix un període d'assentament i enfortiment de les formes de govern i de les estructures de l'orde.³⁰

29 Si el mestre de Montesa és l'autoritat principal, el comanador major ocupa el segon lloc en l'escalafó de l'orde i el claver seria la tercera dignitat en la jerarquia, encara que fins a 1583 aquesta situació *de facto* no es va reconèixer a efectes protocolaris (H. SAMPER, t. II, p. 421).

30 Per a les relacions entre el mestre Pere de Tous i Pere IV, *vid.* A. JAVIERRE MUR, 1968 i E. GUINOT, 2000. En relació a la Guerra de Castella P. SANAHUJA, 2019. L'important capítol de 1330 que culmi-

El llarg govern de Pere de Tous havia propiciat també la recepció de membres del seu llinatge en les files de Montesa i la promoció interna dels seus familiars. És possible que aquestes pràctiques de nepotisme, habituals en el conjunt dels ordes militars i en tots els períodes (era el mestre el que podia rebre i atorgar hàbits als nous cavallers) resultara més evident en el cas de Pere de Tous per la llarga duració del seu mandat i la solidesa del seu poder derivat de la proximitat al monarca. A l'ombra del mestre Tous el seu germà, Albert de Tous, aniria escalant posicions en la jerarquia de Montesa: en 1338 havia obtingut la dignitat de claver (com hem dit, tercera dignitat *de facto*) i en 1353 arriba a comanador major, càrrec que des de 1372 compagina amb el de batle general del Maestrat (SAMPER, II, p. 482).

D'aquesta manera, quan Pere de Tous mor en 1374, la seua carrera sembla perfectament orientada per succeir el seu germà al front de l'orde. Ens trobem davant l'únic cas en la història montesiana de successió quasi dinàstica, en què la dignitat magistral passa directament a un membre de la mateixa família.³¹ Onze dies després de la mort de Pere de Tous, esdevinguda en Sant Mateu el 5 d'agost de 1374, el capítol general de l'orde es congrega al convent de Montesa, com estipulen els estatuts, per procedir a elegir un nou mestre. Presideix la sessió i dirigeix el procés Albert de Tous, com a comanador major que era. Tampoc no hem conservat les actes del procés, desaparegudes com en el cas anterior però de les qual es conserva la referència a l'índex del *Llibre d'Eleccions de mestres de Montesa*.³² Sabem per aquesta anotació que l'elecció es va fer el 16 d'agost de 1374 i que la via elegida fou novament la del compromís, en aquest cas delegant l'elecció en quatre àrbitres. Gràcies a Samper (tom II, p. 482) podem conèixer ara la personalitat dels quatre frares. Com a singularitat en relació a d'altres compromisos, cal anotar que tots quatre són comanadors, sense cap eclesiàstic que hi participe en l'elecció. Van ser els elegits els comanadors d'Onda, Culla, Ares i Borriana, és a dir, Bernat Basella, Arnau de Jardí, Guillem d'Avinyó i Jaume Nacara.

Sabem que el procés va ser ràpid, en un sol dia. L'elecció de la via del compromís no denota necessàriament l'existència de diversos candidats, sinó que més aviat respondria al caràcter conservador de seguir la pauta que s'havia produït en la primera elecció de 1327. Sobretot es pretenen evitar discussions dures en el si del capítol, i per això s'opta per delegar la decisió en una comissió restringida. El resultat és la unanimitat dels quatre àrbitres a favor del comanador major, decisió que seria ratificada pel capítol en

na l'estructuració interna de l'orde de Montesa en L. GARCÍA-GUIJARRO, 1978, pp. 36-41. Sobre la Unió al Maestrat, E. DÍAZ MANTECA, 1985 i M. RODRIGO LIZONDO, 2019.

31 L'altre llinatge que aconseguirà repetir com a mestres de Montesa seran els Despuig en la segona meitat del segle XV i inicis del XVI, si bé amb 25 anys de separació entre oncle i nebot i alguns mestres entre mig. Sobre aquesta família vegeu V. PONS 2019 i J.L. ORTEGA 2019.

32 AHN, OO.MM. Montesa, Llibre 886-C. Segons l'índex, les actes del procés d'elecció d'Albert de Tous ocuparien en el llibre original els fulls 118 a 123.

ple. Albert de Tous tenia al seu favor el control que de fet ja exercia sobre l'orde com a número dos en l'organigrama (i poder màxim durant el període de vacància de la dignitat magistral), el llegat del llarg mandat del seu germà, i segurament també la seua avançada edat, que feia preveure un maestrat breu, de manera que les ambicions i aspiracions d'altres pretendents simplement s'ajornaven en el temps.³³ Pel que fa a la possible interferència de Pere IV, no tenim cap indici que tingués una participació rellevant en un sentit o en un altre. Sembla que l'orde de Montesa es trobava bastant consolidada en les seues estructures, i que les mateixes raons que permeten explicar la decantació dels membres de l'orde per aquesta candidatura continuista es poden aplicar també al monarca.

FRONT AL REI

Vuit anys després, a la mort del mestre Albert de Tous l'estiu de 1382, les coses dissortaran de manera totalment diferent. L'actitud del rei ha canviat diametralment: ara Pere IV té un candidat que vol col·locar a tota costa en la cúspide d'un orde que es resisteix a les pretensions del monarca, provocant així el primer cisma important amb la corona.

Coneixem el conflicte gràcies, bàsicament, a la narració de Samper, que presenta un relat molt colorista però també carregat d'ideologia. El cronista de Montesa narra l'episodi amb un orgull indissimulat, recordant els temps en què l'orde, no obstant el respecte degut al rei, era capaç de governar-se per ella mateixa fins i tot contrariant la voluntat del seu monarca. Segons aquest relat Pere IV vol situar com a mestre a Ramon de Vilanova, un jove cavaller de Montesa que era net de Vidal de Vilanova, l'ambaixador que, al servei de Jaume II, havia estat clau en el naixement del nou orde militar. Per forçar la voluntat dels frares, el rei en persona es presenta al convent de Montesa en la data fixada per al capítol d'elecció del nou mestre, per tal de fer evident la seua voluntat i elevar al màxim la pressió sobre un capítol que, segons ja coneixeria el monarca, es resistia a satisfer les seues exigències. Però «*a la candidez y entereza de los Vocales no embrarazò cosa alguna la Real presencia de S.M.*», ja que malgrat que «*el rey insinuó su gusto a los compromisarios, mas estos, en descargo de sus conciencias, cumplieron con su obligación no obstante los respetos del rey.*»³⁴

33 SAMPER, II, p. 482, explica les raons de l'elecció: «*no solo por lo mucho que la orden devió a su hermano y antecesor, sino por las relevantes prendas de virtud, apazibilidad y largueza que concurrían en el nuevo electo maestro, el qual, como ascendió al Maestrado de mucha edad, solo atendió a gobernar la orden con suma paz y quietud.*»

34 H. SAMPER, II, p. 483. Vegeu també AHN, OO.MM., Montesa, Llibre 512-C, fol. 36 v., que en realitat no és més que un resum de la ressenya de Samper, probablement escrit a inicis del segle XIX, recollint expressions literals de la *Montesa ilustrada*. No cal ni dir que en l'apèndix de la crònica del rei Pere el Cerimoniós no es diu res de l'afer, que en tot cas és posterior als fets que constitueixen la part fonamental del relat (cfr. F. SOLDEVILA, 1971, pp. 1154-1158).

Podem imaginar l'escena: un monarca com el Cerimoniós, tan zelós de la dignitat i prerrogatives de la seua majestat reial, desobeït i desairat per un convent que, sense deixar-se intimidar per la seua presència, s'ha mantingut ferm en la defensa de la seua autonomia. Humiliat i ple d'ira, el rei abandona immediatament el convent i ordena al governador del regne, Aznar Pardo de la Casta, convocar les hosts reials per prendre el castell de Montesa. La reacció de l'orde que ens dibuixa Samper, per contra, és sotmetre's mansament al seu sobirà i evitar qualsevol tipus d'enfrontament. Així, quan les tropes comanades pel governador arriben a les portes del castell l'orde no ofereix resistència: obre les portes als oficials del rei perquè puguen ocupar una fortalesa on sols romanen els religiosos de l'orde, ja que els cavallers han marxat a València «*a echarse a los pies de S.M. y representarle con veneración que havian cumplido con su obligación en elegir tal Maestro.*» (H. SAMPER, II, p. 483).

El cronista basteix el seu relat a partir dels documents que ha vist en un arxiu que coneix molt bé, però pot ser també hi afegisca alguna cosa més per acabar d'adobar el discurs ideològic que vol construir. No hi ha dubte que ha vist les actes del capítol de 1382 en què s'elegeix al nou mestre Berenguer Marc (doc. 1 de l'apèndix documental) i és possible que també altres documents que avui desconeixem. Però hi ha dos aspectes del seu relat que la documentació del segle XIV que coneixem no permet corroborar. El primer és la presència del rei en el convent de Montesa en el moment en què s'està produint l'elecció. Les actes del procés d'elecció, que tot seguit veurem, no reflecteixen aquesta presència.³⁵ Açò no significa negar-la. Pot ser Pere IV havia arribat amb la seua comitiva al convent, però no participava al capítol reunit en l'església i per tant les actes no recollien la seua presència. O bé el notari no va considerar necessari ressenyar-ho per altres motius que se'ns escapen. En tot cas, els registres reials conservats a l'ACA permeten documentar la presència del rei Pere en Xàtiva des d'almenys el 9 de juliol de 1382 (abans de la mort d'Albert de Tous), la qual cosa faria possible aquesta estada del rei en el convent en el moment de l'elecció.

El segon aspecte té major rellevància, i té a veure amb la personalitat del candidat reial Ramon de Vilanova. Segons Samper es tractava d'un jove cavaller de l'orde de Montesa, però aquest extrem tampoc no pot ser corroborat per la documentació de què disposem. Totes les referències que trobem a Ramon de Vilanova en la documentació reial (vegeu doc. 2 i 3 de l'apèndix documental) el citen com a conseller i camarlenc del rei, sense que mai se li assigne el tractament de *frater* que acompanya sempre als membres de l'orde. Encara més: Ramon de Vilanova, candidat a mestre de Montesa, no participa al capítol d'elecció del nou mestre, cosa a la qual tindria dret si fos cavaller profès de l'orde, i la seua no acceptació al capítol o no convocatòria seria causa evident de nul·litat d'aquest conclave (els novicis no tenien dret a participar, però tampoc a ser

35 Aquest punt ja l'havia fet notar A. JAVIERRE MUR, 1968, p. 212.

elegits, i en tot cas no creiem que fos el cas de tot un camarlenc reial). Hem de reconèixer que, a diferència del que passa per a època moderna gràcies al treball de J. Cerdà, no coneixem bé la nòmina medieval de frares montesians, però fins on nosaltres sabem no tenim constància de la pertinença de Ramon de Vilanova, conseller i camarlenc del rei Pere IV, a la milícia de Santa Maria de Montesa.

Si Ramon de Vilanova no fos cavaller profès de l'orde ens dibuixaria un panorama bastant diferent del que traça Samper, ja que l'actuació del rei resultaria encara més agressiva als ulls dels frares en voler imposar un candidat forà.³⁶ La negativa de l'orde a acceptar el candidat proposat pel rei la justifica Samper per la joventut i falta d'experiència d'aquest («*que viendo que era Fr. D. Raymundo de Vilanova muy moço, y que en esta edad son peligrosos los gobiernos, quiso mas la Orden passar por estos rigores que elegirse un maestro sin experiencia ni espera*»). Podria ser una raó, encara que segurament no tant per la falta d'experiència com per un altre motiu: elegir mestres massa joves pot provocar governs molt llargs (com el de Pere de Tous de quasi 50 anys), que més enllà que poden eixir bé o mal, el cert és que poden truncar les aspiracions i ambicions de molts pretendents. En magistratures vitalícies, els electors prefereixen candidats d'edat avançada, ja que això permetrà que en un termini de temps assumible es tornen a barallar les cartes de la fortuna. I en eixe sentit Berenguer Marc, home d'avançada edat, era un candidat molt més preferible que no un presumiblement jove Ramon de Vilanova.

Ara bé, només Samper ens parla de la suposada joventut de Vilanova. Al servei del monarca és ja un conseller i camarlenc que ha prestat valuosos serveis pels quals el rei, en agraïment, vol premiar-lo amb el maestrat de l'orde de Montesa.³⁷ I si, segons sembla deduir-se de la documentació que coneixem, Ramon de Vilanova (fora molt jove o no tant jove) no era ni tan sols cavaller profès, podríem entendre millor la reacció de l'orde de negar-se a acatar els desitjos reials malgrat les dificultats i enfrontaments que els anava a provocar. Seria una reacció corporativa de voler elegir a un d'entre ells com a nou mestre, una mena de «patriotisme montesià» front a una imposició externa. Recordem que la imposició d'un candidat aliè a l'orde no era cap extravagància: s'intenta el mateix —sense èxit— en 1409, i amb èxit el 1484.

36 Sobre la imposició de candidats aliens als ordes castellans per part del rei, vegeu E. CABRERA, 2000, pp. 282-283 i 287 i ss.

37 En 1382 Ramon de Vilanova no seria tant jove com Samper pretén fer-nos creure. Per la crònica de Pere el Cerimoniós (cap. IV, par. 40), sabem que en 1348 ja estava al servei del rei. S'havia criat en la casa del rei Pere (*s'era nodrit tostemps ab nós*) i en 1348, amb ocasió de la revolta de la unió en la ciutat de València, feia de missatger entre el monarca i el seu avi Vidal de Vilanova, vell i malalt, perquè pogués aconsellar al rei en relació a aquest afer. En 1348 sí que seria un adolescent que encara no havia arribat a la maduresa. Trenta-quatre anys després seria un home fet i dret (F. SOLDEVILA, 1971, p. 1102).

LES ACTES DE 1382

Hem conservat al *Llibre d'Eleccions de Mestres de Montesa* les actes del procés electoral de 1382 que conclou amb la promoció de fra Berenguer Marc a la dignitat magistral. Són les actes més antigues d'un procés electoral que coneixem, i les publiquem a l'apèndix documental. La sessió se celebra, com marquen els canons, en l'església del convent de Montesa (encara no s'havia construït la sala capitular) el dia 25 de juliol de 1382, onze dies després de la mort del darrer mestre Albert de Tous, que va ser soterrat al convent de dominics de la vila de Sant Mateu, trencant la tradició dels soterraments en el convent de l'orde.³⁸ Presideix la sessió el comanador major, Joan d'Espejo, que trencarà la tradició de promocionar a mestre, no sabem si per falta de voluntat, per por d'enfrontar-se a les pretensions reials o simplement perquè no disposava dels recolzaments suficients dins de l'orde.

A partir dels noms que signen les actes veiem que hi participen personalment 38 frares entre cavallers i eclesiàstics, sense cap vot delegat. Com que en les actes de 1382 falta el tràmit d'enviar les cartes de convocatòria als absents i el registre de vots delegats, no coneixem les possibles absències o si s'havien esborrat alguns per no voler enfrontar-se als designis del rei. Si repassem la llista de dignitats de l'orde només notem a faltar al comanador de Castellfabib (si no és que estava vacant en aquest moment), i atenent al número total i comparant amb altres capítols de Montesa, podem dir que la congregació estaria pràcticament al complet. En relació a altres capítols d'elecció de mestres veiem que aquests 38 frares presents superen als que van participar en l'elecció de 1409 (32 presents més tres vots delegats) o 1445 (29 presents més cinc vots delegats).

La sessió d'elecció serà ràpida, se resoldrà tot al llarg del matí de divendres 25 de juliol. Fins i tot pot ser que més ràpida del que seria normal, ja s'hi pot percebre certa urgència per completar el procés amb la màxima celeritat possible. Diem açò per la manca d'alguns tràmits preliminars que seran habituals en els altres processos electorals que coneixem a partir del segle XV. En primer lloc falta la còpia de la carta que el comanador major havia d'enviar a tots els cavallers i frares convocant-los a capítol i assignant-los data (només als presents en el regne de València; els absents estaven exempts de l'obligació d'assistir-hi). En aquesta carta també se'ls avisava de l'obligació de participar en la reunió i se'ls amonestava perquè, en cas de no poder assistir-hi, delegaren el seu vot en algun company, tot expressant en la carta els motius de la seua incapacitat per assistir personalment. En cas contrari, serien acusats de contumàcia. Aquestes cartes de procuració o de delegació del vot eren registrades també pel notari entre les actes del procés electoral. Sorpren que en aquesta junta de 1382 no n'hi haja cap vot delegat, seria una

38 Més tard, ens informa SAMPER (II, p. 482), les seues cendres serien traslladades a la sala capitular on reposaven les restes de tots els mestres de Montesa.

cosa estranya que absolutament tots els membres de l'orde pogueren participar personalment en la sessió.

També és habitual en tots els capítols d'elecció que coneixem dels segles XV i XVI que, abans d'iniciar la sessió, se celebri una missa dita de l'Esperit Sant, amb l'objectiu de rebre la il·luminació divina en l'elecció que havien de fer. O bé és una pràctica que encara no s'havia iniciat a finals del segle XIV, o bé el notari no considera necessari anotar aquest detall (les misses serien diàries i segur que abans del capítol han assistit tots els frares junts als oficis divins), o simplement és un indicatiu més que s'actuava de manera apressada per resoldre el tema el més aviat possible i evitar la incòmoda pressió del rei que, segons Samper, estava present al convent de Montesa mentre se celebrava la reunió.

Iniciada la sessió i presidida pel comanador major fra Joan d'Espejo, aquest s'adreça al capítol per preguntar-los si volien procedir a l'elecció del nou mestre per la via del compromís, que com hem vist és el sistema que s'havia utilitzat sempre fins a eixe moment (precedents de 1327 i 1374). El capítol es decanta per aquesta via i comença el debat per decidir en quins compromissaris o àrbitres delegaran l'elecció del nou mestre.

Els elegits són el prevere Guillem Ballester, el comanador d'Onda Sanç d'Espejo, el rector de Montesa Antoni de Peralada, el comanador de Xivert Berenguer Marc i el comanador de les cases de Borriana Guillem de Vilafranca. No forma part d'aquest comitè el comanador major, càrrec que també havia estat absent de la comissió electoral anterior de 1374, encara que els seus interessos i ambicions estarien representats pel seu familiar Sanç d'Espejo, comanador d'Onda. Tots cinc són membres veterans de l'orde i segurament molt respectats, tres comanadors i dos eclesiàstics. Aquest petit col·legi electoral rep del capítol la potestat per elegir al futur mestre de Montesa, siga entre els frares presents al capítol o entre els mateixos àrbitres. El procediment ha de ser la unanimitat o bé que obtinga quatre dels cinc vots (pràctica necessària perquè la tradició obliga a no votar-se a un mateix) i el termini del compromís s'estén per tot el dia present, si bé es permet als àrbitres prorrogar el termini fins al diumenge 27 en cas que no aconseguiren posar-se d'acord. Finalment, un dels cinc àrbitres serà l'encarregat, en nom dels seus col·legues i de tot el capítol, de comunicar i publicar l'elecció feta, la qual el conjunt del capítol es compromet a acceptar de manera unànime.

Un cop elegits els àrbitres s'alça la sessió del capítol. Ara és el torn dels àrbitres, que es reuneixen en petit comitè per consensuar el nom del futur mestre, segurament en la mateixa església, encara que en aquest cas el document no ho especifica. L'acord és ràpid i cap al mig dia els àrbitres demanen que es congregue novament el capítol per tal de comunicar la seua deliberació.

Novament congregat el convent de frares de Montesa en l'església conventual, els àrbitres comuniquen que quatre d'ells han convingut en atorgar el seu vot al cinquè dels compromissaris, fra Berenguer Marc —que, com mana la tradició d'humilitat i

rebuig dels honors mundans, no es vota a ell mateix. Un dels àrbitres, justament el de major antiguitat, el prevere Guillem Ballester, és qui pren la paraula per comunicar l'elecció als seus correligionaris i fer el discurs de proclamació del mestre electe. Recorda tot el procés que s'ha posat en marxa des de la mort del mestre anterior, l'elecció dels cinc àrbitres i les condicions del compromís assolit, i comunica formalment l'elecció de mestre en la persona del comanador de Xivert fra Berenguer Marc, del qual lloa les virtuts i especifica que aconsegueix tots els requisits legals per assolir la dignitat magistral (bons costums, edat legítima, procreat de matrimoni legítim, dotat de béns, cavaller profés de l'orde, etc.).

Aquest discurs representa la publicació de l'elecció, que de manera immediata és aprovada i ratificada pel capítol en ple. Amb això l'orde ja disposa d'un mestre electe. Per convertir-se en mestre efectiu encara resten altres actes jurídics perfectament reglats i normativitzats que el notari anota diligentment en les actes del procés. En primer lloc cal l'acceptació de l'interessat: els àrbitres i el capítol insten l'electe a acceptar el càrrec, i aquest, davant la insistència dels seus germans i no volent oposar-se a la voluntat divina, ha d'acceptar i consentir en l'elecció feta en la seua persona (ja se sap que no desitgen honors i vanitats però se sotmeten a la voluntat de Déu). Després de la proclamació i l'acceptació ve l'entronització. El convent de frares, envoltant al mestre electe i cantant el *Te Deum laudamus*, el condueixen a la cadira magistral i el fan seure, simbolitzant així la presa de possessió de la seua nova dignitat. Falta en aquestes actes el jurament d'obediència al nou mestre que sí que trobem en els processos electorals posteriors (o no estava encara en el ritual d'entronització dels nous mestres, o bé és un element més a tenir present entre les mancances formals que abans hem ressenyat).

En canvi, es tanquen les actes amb una singularitat significativa, que també sembla relacionada amb la conjuntura especial de 1382 i la consciència que tenien tots els protagonistes d'aquesta elecció d'estar provocant un conflicte amb el monarca. El notari fa una llarga disquisició sobre la necessitat de que conste de manera clara el consentiment de tots els participants en l'elecció realitzada per a dotar de plena validesa al decret, però diu que com els frares són cavallers no acostumen a subscriure els documents de pròpia mà (cosa que no és certa: en altres actes capitulars subscriuen personalment les actes), per la qual raó serà el notari el que, seguint les ordres del capítol, signarà per ells i hi aposarà el segell del convent i capítol de Montesa. Aquesta fórmula sembla destinada a evitar que alguns frares es pogueren negar a signar les actes d'una elecció que significava un desafiament total al rei d'Aragó. Pot ser algú d'ells tindria reticències a signar, siga per temor o perquè no havien vist satisfetes les seues ambicions en el nou reajustament del poder intern. En tot cas han estat els homes forts de l'orde els que han decidit sostenir el pols al rei Pere i demostrar-li que era l'orde qui elegia el seu mestre, sense atendre les pretensions reials. I per assegurar-se una posició monolítica de l'orde en aquesta postura de «patriotisme montesià» (encara més explicable si, com sospitem, Ramon de Vilanova

no era ni tan sols cavaller de Montesa) opten per la via d'ordenar que siga el notari el que signe en nom de tots els presents.³⁹

Per primera vegada el mestre elegit no havia estat el comanador major, sinó un cavaller de l'orde que simplement ostentava la dignitat de comanador de Xivert —després d'haver-ho sigut d'Ares i Perputxent anteriorment (SAMPER, II, p. 483). Seria, tanmateix, una persona molt pròxima al mestre Albert de Tous i de la seua màxima confiança, ja que almenys des de 1378 era també el procurador general del mestre de Montesa.⁴⁰ Procedia d'una família de la noblesa catalana, segons Samper era natural de Barcelona, com també ho serà el seu successor Romeu de Corbera.⁴¹

RECONCILIACIÓ (PARCIAL)

Si la redacció final de les actes denotava el temor a una reacció irada del rei Pere IV, cal dir que aquest temor estava plenament justificat: el rei ordena ocupar militarment el castell de Montesa i sembla decidit a mantenir la seua aposta per Ramon de Vilanova. No obstant, passats els primers moments de còlera reial, s'iniciarien les converses entre l'orde de Montesa, amb el seu nou mestre al capdavant, i la cort del rei per tractar d'arribar a una solució acceptable per a les dues parts.⁴² Mentre es desenvolupaven aquestes converses i negociacions per espai de vora dos mesos, la situació seria de blocatge, podríem dir que d'empat tècnic d'impotències.

El rei podia ocupar militarment el castell de Montesa i mostrar tota la seua fúria contra un orde militar —patrocinat per la monarquia— que no sols l'havia desobeït, sinó que de creure el relat de Samper li havia infligit una severa humiliació que el rei Pere no podria oblidar. Però més enllà d'això la veritat és que el rei no tenia capacitat jurídica per anul·lar l'elecció realitzada pel convent de Montesa. No, almenys, sense la col·laboració del pontífex. Recordem que en 1382 ja fa quatre anys que dura el cisma d'Occident, amb

39 Les actes del procés es tanquen amb el jurament de fidelitat i homenatge dels homes de Montesa i Vallada. Ambxc aquesta finalitat compareixen al castell de Montesa el justícia, jurats i síndic de Montesa, acompanyats de diversos veïns, per retre el jurament de fidelitat i obediència a Berenguer Marc com a nou mestre de Montesa.

40 AHN, OO.MM., Montesa, pergamins, carp. 546, perg. 1157-P (25 de juliol de 1378): renovació del poder general atorgat pel mestre de Montesa a favor de fra Berenguer Marc.

41 H. SAMPER, t. II, p. 485. És una hipòtesi temptadora posar en relació la coincidència cronològica entre la presència d'aquests dos mestres procedents de famílies nobles externes al regne, amb els moments de màxima intensitat de les bandositats que assolaven la noblesa valenciana (elecció de 1382, i de manera molt més intensa la de 1409). Pot ser la seua condició extraregnicola els permetia ser percebuts com una opció neutral que podia ser acceptada pels dos partits nobiliaris enfrontats.

42 En aquestes negociacions participen domèstics i familiars del rei per una banda, i amics i persones pròximes al mestre Berenguer Marc per l'altra (vegeu document 3 de l'apèndix documental)

un papa a Roma i un altre a Avinyó i les obediències de la Cristiandat dividides. Pere IV, com sabem, tracta de mantenir la seua neutralitat, sense decantar-se per cap dels papes rivals, amb l'objectiu d'incrementar el poder regi en detriment de l'eclesiàstic. Però si pensava que podria aprofitar la divisió de l'església per actuar unilateralment i imposar el seu candidat a mestre de Montesa, saltant-se la intermediació de la jerarquia eclesiàstica, es va equivocar. Va mesurar mal les seues forces i aviat va haver de comprendre que no podia revertir la situació produïda —l'elecció conventual legalment realitzada—, que el cost en termes polítics seria excessiu. Resultava preferible avenir-se a un acord de reconeixement de la realitat factual, és a dir, del nou mestre, a canvi d'una important contraprestació econòmica, sempre necessària per a les exhaurides arques reials.

Vegem-ho ara des del punt de vista de l'orde de Montesa. Del capítol celebrat el 25 de juliol de 1382 havia eixit un mestre elegit i proclamat seguint els seus estatuts, un mestre de Montesa de ple dret i a tots els efectes. Però els dirigents montesians eren conscients que havien desafiat l'autoritat del monarca i que els calia reconciliar-se amb ell a qualsevol preu. És possible que el rei Pere no tingués força suficient per revertir l'elecció conventual, però sí que podia entrebancar de manera greu el govern de l'orde sobre els seus dominis, la percepció de les seues rendes, la coacció sobre els seus vassalls. Ja feia temps que els pobles del Maestrat manifestaven diferents graus de descontentament amb el seu senyor, i era de preveure que ràpidament buscarien les seues oportunitats burxant en les desavinences entre rei i orde. En poques paraules, l'orde no pot tenir al rei en contra, per governar i administrar el seu senyoriu necessita del favor reial, i per aconseguir-ho s'ha d'avenir a pagar l'altíssim preu econòmic que el rei posarà a l'acord: 23.000 florins d'or d'Aragó, és a dir, l'equivalent a 253.000 sous.⁴³ Un muntant proporcional a la humiliació infligida al monarca.

La reconciliació se signa en València el 20 de setembre de 1382. El rei reconeixia a fra Berenguer Marc com a mestre de Montesa legítim i renunciava expressament al seu projecte de promocionar-hi al seu conseller i camarlenc Ramon de Vilanova. No sols això, sinó que també és compromentia a fer tot allò que poguera per aconseguir que Ramon de Vilanova desistira totalment de la seua pretensió i renunciara als drets que al·legava.⁴⁴

43 La quantitat certament resulta exorbitant, si bé se'ns fan difícils les valoracions en relació a les finances de l'orde, ja que per a la baixa Edat Mitjana només coneixem algunes rendes soltes, sense que puguem calcular el total de les rendes devengades per l'orde de Montesa. Si atenem a les dades aportades per L. GARCÍA-GUIJARRO, (1978, quadre XXX de la p. 178-179), veiem que els ingressos bruts ordinaris de la mesa magistral de Montesa cap a 1430, descomptats els préstecs, superaria en poc els 80.000 sous anuals. La quantitat compromesa, per tant, podia significar multiplicar per tres aquest muntant.

44 Entre els pergamins particulars de l'arxiu de Montesa (AHN, OO.MM., Montesa, pergamins, carp. 592) conservem dos documents sobre aquest afer: el document de 20 de setembre de 1382 pel qual Pere IV reconeix al mestre Marc, i el document del dia següent en què el rei cedeix al seu conseller Ramon

Açò ens recorda que l'acord és exclusivament entre el mestre Berenguer Marc i el rei. Ramon de Vilanova no està involucrat en aquesta negociació, sinó que continuaria mantenint la seua reivindicació. Simplement el rei es compromet a no recolzar les previsions del seu conseller i també a intentar que desistira, fent-se ell càrrec de compensar-lo econòmicament per la seua renúncia amb part dels diners rebuts de l'orde (en concret 8.500 dels 23.000 florins rebuts). Per la part de Montesa el tema és igualment complex. Qui negocia és el mestre Berenguer Marc (i sembla que recolzat per alguns dels seus familiars) però imposar una càrrega tan brutal sobre els cofres de l'orde requereix de l'acord de tota la comunitat, i segons refereix la documentació (vegeu doc. 3 de l'apèndix) eixe mateix dia s'ha de celebrar en València un capítol extraordinari per aprovar aquesta despesa i l'endeutament que comportarà.

La justificació dels 23.000 florins oferits per l'orde de Montesa al rei, segons els papers, és l'ajuda per a les necessitats de la guerra de Sardenya. Però no hi ha cap dubte que en realitat és el pagament que ha de realitzar Montesa (i el seu mestre en primera persona) per guanyar el perdó reial després d'una elecció feta contra la voluntat del monarca. D'aquesta quantitat el rei es quedaria quasi les dues terceres parts (14.500 florins), mentre que els altres 8.500 florins estaven destinats a obtenir la renúncia als seus drets per part de Ramon de Vilanova. És per tant una negociació a tres bandes: el mestre Marc amb el rei, i després el rei amb el mestre frustrat Ramon de Vilanova.⁴⁵ El document 3 de l'apèndix, datat en València el 21 de setembre de 1382, és justament l'acord econòmic (o l'esborrany d'acord) entre el rei i el seu conseller Ramon de Vilanova: el rei li cedeix aquests 8.500 florins en rescabament per la no obtenció del maestrat de Montesa a canvi de la seua renúncia expressa.⁴⁶ El problema és que al pergami original con-

de Vilanova 8.500 dels 23.000 florins que Montesa li havia de pagar, a canvi, això sí que Vilanova renunciava a les seues previsions d'obtenir el maestrat. Hem publicat tots dos documents a l'apèndix documental, núm. 2 i 3. A banda d'aquests dos documents es van redactar d'altres durant eixos dies per recollir els diferents extrems de l'acord entre Montesa i la corona que no es conserven actualment a l'arxiu de Montesa (per exemple l'acord econòmic entre el rei i el mestre de Montesa, que sols coneixem per referències), però que segurament s'han de trobar entre els registres de cancelleria de Pere Terç conservats a l'ACA.

- 45 Una quantitat tan gran sens dubte va obligar a l'orde de Montesa a la via de l'endeutament, i és possible que també a intensificar l'exigència sobre els seus pobles. Sabem que es va acordar el pagament en quatre terminis de 5.000 florins, dels quals el rei es va reservar en exclusiva el primer, mentre que els tres restants serien compartits pel rei i Vilanova en la part proporcional que a cadascú els corresponia. Però només un mes després la tresoreria reial ja estava comproment quantitats sobre els fons que s'havien de cobrar de l'orde en el futur. El 21 d'octubre de 1382, un mes just després de l'acord econòmic assolit, ja trobem al tresorer del rei cedint a favor de Berenguer Rojals 1.100 florins deguts, dels 5.000 florins que el tresorer havia de rebre del mestre de Montesa el proper 21 d'abril (AHN, OO.MM., Montesa, pergamins, carpeta 546, perg. 1171P).
- 46 AHN, OO.MM., Montesa, pergamins, carpeta 592, perg. 449R. La forma que adopta el document és la d'una simple cessió de deute. El rei ho veu com una manera de rescabalar el seu conseller per allò que

servat a l'arxiu de l'orde de Montesa està en blanc l'espai reservat a la signatura del rei Pere, de manera que no sabem si realment és un document que va entrar en vigor o es tracta d'un simple esborrany d'una negociació que no va arribar a quallar.⁴⁷

En qualsevol cas, és segur que els termes econòmics finals del pacte foren aquests. Un any després, el 27 d'octubre de 1383, Ramon de Vilanova atorgava poders al ciutadà de València Domingo de Cedrelles per poder cobrar aquesta quantitat del mestre de Montesa. En la carta de procuració es feia referència a una sentència arbitral atorgada pel noble Andreu de Fenollet, de manera que es mantenen els dubtes sobre si el mestre frustrat finalment es va avenir a la solució i renúncia que el rei li oferia, o va continuar pledejant, fins arribar a una sentència arbitral que tornava a la mateixa quantitat de 8.500 florins (93.500 sous valencians) com a preu de la renúncia al maestrat de Montesa.⁴⁸

BALANÇ DE DANYS

Així, a partir de finals de setembre, dos mesos després de l'elecció conventual, podem dir que les relacions entre l'orde de Montesa i la corona entren en la via de la normalització. Ja abans, el 6 d'agost, havíem pogut documentar a Berenguer Marc actuant com a mestre en relació a un acord signat amb el lloc de Silla sobre el pagament de certes rendes.⁴⁹ En canvi, els actes de presa de possessió i recepció del jurament de fidelitat que coneixem d'alguns llocs del Maestrat, són posteriors a l'acord amb el rei del 20 de setembre.⁵⁰

Però alguna cosa s'ha trencat. Malgrat la solució de compromís finalment adoptada, l'elecció de Berenguer Marc contra les previsions del rei marca un punt d'inflexió en les relacions entre la corona i l'orde de Montesa (E. GUINOT, 2000, p. 444 i ss.). Aquella

ha deixat de guanyar en no obtenir el maestrat de Montesa que el rei li havia promès. Per la seua banda R. Vilanova, seguint el formulisme retòric habitual, expressa en el document que ho accepta més per honor del rei que per la quantitat en si.

- 47 Des d'un punt de vista formal Montesa no era part d'aquest acord entre el rei i el seu conseller. Sens dubte, però, seguiria al minut les negociacions, ja que en últim terme seria ella qui pagaria, i per això voldria també còpia de tots els documents que se n'anaren redactant. Pot ser és per aquesta raó que a la còpia que va obtenir Montesa li faltava la signatura reial?
- 48 AHN, OO.MM., Montesa, pergamins, carpeta 546, perg. 1176P. Si comparem novament amb les xifres de L. GARCÍA-GUIJARRO, 1978, p. 102, veiem que la quantitat superava en poc l'equivalent a una anyada dels ingressos bruts de la mesa magistral cap al 1430 (ingressos bruts, d'ací calia deduir una àmplia llista de despeses).
- 49 AHN, OO.MM., Montesa, Pergamins, carpeta 546, perg. 1168P.
- 50 El 23 d'octubre de 1382 Berenguer Marc està present en la vila d'Onda per rebre el jurament de fidelitat dels seus homes, i dos dies després protagonitza el mateix acte en Atzeneta (*Ibidem*, carpeta 546, perg. 1170P i 1172P).

relació estreta de col·laboració que havíem vist en temps dels mestres Arnau de Soler o Pere de Tous es deteriorarà durant gairebé tres dècades, i de fet no es tornarà a recuperar fins al maestrat de Romeu de Corbera i l'arribada de la nova dinastia Trastàmara. És cert que el mestre Berenguer Marc formarà part del consell de Joan I, fill i successor del rei Pere (i per aquesta raó serà empresonat a la seua mort en 1396),⁵¹ però les relacions que manté la corona amb l'orde són complexes i sovint conflictives.

Justament és eixe context de desconfiança entre rei i orde el que explica i facilita l'enfrontament dels pobles del Maestrat contra el seu senyor, en un ampli moviment de resistències i conflictes que s'inicia en 1393 i, en el cas d'alguns pobles, s'estén més enllà del compromís de Casp. Aprofitant l'escletxa que s'ha obert entre la corona i Montesa, els consells municipals busquen un acostament a la jurisdicció reial en detriment dels drets senyorials de Montesa. Les causes són diverses segons el context local: en alguns casos és el tema de les apel·lacions, en altres el retorn de la jurisdicció criminal a mans de la corona, més vegades qüestions fiscals com el dret a recaptar imposicions o l'intent dels pobles de reduir el control senyorial i acostar-se a la jurisdicció del rei. Però en tots els casos veurem la mateixa actitud ambigua de la corona, que ara recolza la reivindicació dels pobles, ara es decanta per recolzar al seu senyor (i cobra de les dues parts a canvi de la concessió o revocació dels privilegis corresponents).⁵² Si el moviment de resistència dels pobles contra l'orde pot durar tants anys és perquè al davant no tenen ja l'aliança del seu senyor feudal amb el rei, sinó que l'actitud d'aquest darrer és vacil·lant i en determinats moments favorable als interessos municipals (sempre al compàs de les necessitats financeres de la corona). Només amb Romeu de Corbera i l'arribada de la nova dinastia Trastàmara després del compromís de Casp es posarà fi a aquesta situació conflictiva: lentament pacificarà i normalitzarà les relacions amb els seus vassalls, i per l'altra banda reprendrà les relacions privilegiades amb la corona.

Per què l'orde de Montesa no va voler acceptar el candidat proposat pel monarca? Com hem vist Samper ho vol justificar en la joventut i inexperiència del candidat reial. Hi podríem afegir que, segurament, es tractava d'una persona aliena a l'organització, la qual cosa provocava un rebuig que gairebé podríem qualificar de «corporatiu». Però més enllà d'això, el que denota aquesta oposició victoriosa de Montesa a les imposicions reials és la consolidació de l'orde i la maduració de les seues estructures de poder. Després del llarg maestrat de Pere de Tous i transcorregut poc més de mig segle des de la seua creació, els cavallers i frares se senten prou segurs de les seues forces com per

51 Sobre el processament de Berenguer Marc a la mort de Joan I, M. MITJÀ, 1957.

52 Per al context de les revoltes dels pobles del Maestrat contra el seu senyor al tombant dels segles XIV i XV, un relat de conjunt en V. ROYO, 2017, pp. 252-325, on es pot trobar bibliografia específica dels diferents conflictes. També E. GUINOT, 2000, pp. 445-448.

afirmar la seua capacitat d'autogovern i de poder elegir el seu mestre sense atendre les intromissions reials.

Però també denota, per l'altre costat, les limitacions del poder reial a les acaballes del segle XIV, malgrat les pulsions autoritàries del rei Cerimoniós. L'avi del rei Pere havia dirigit tot el procés de posada en marxa del nou orde, col·locant sempre els seus candidats al front de la nova organització. Però ho havia fet de manera indirecta, negociant i recolzant-se en el poder pontifici, l'únic amb capacitat legal reconeguda per actuar-hi. Des d'un punt de vista estrictament jurídic, el rei no disposava de cap autoritat per interferir en l'elecció del convent. S'havia de limitar a una pressió indirecta, recurrent al papa, com havia fet el seu avi o com farà per aquestos mateixos anys el rei de Castella.

L'intent de Pere el Cerimoniós d'actuar de manera directa sobre l'orde de Montesa i imposar el seu candidat està condemnat al fracàs. Pot ser es podria explicar, en part, pel context del Cisma d'Occident en què ens trobem. L'existència de dos papes i dues obediències suposa una alteració important de l'ordre polític de la cristiandat (de fet les dues eleccions de mestres de Montesa verificades durant el cisma, aquesta de 1382 i la de 1409, resultaran tremendament conflictives, més encara la segona). Sense decantar-se per cap dels dos pontífex rivals, el rei actua de manera unilateral contra l'orde de Montesa, pot ser pensant que en aquell context podria incrementar el seu poder regi en detriment de l'eclésiàstic. No ho aconseguirà i perdrà el pols contra el grup dirigent montesià. Justament la forta capacitat de resistència de les estructures de l'orde deixa patents les limitacions del poder sobirà quan tracta de controlar directament els seus nomenaments i eleccions.

El rei de Castella protagonitzarà dos anys després el mateix moviment per col·locar els seus candidats al front dels ordes militars castellans. Però ho farà de la manera acostumada i «legal», és a dir, recurrent al pontífex. El papa d'Avinyó, Climent VII, atorga el 23 de setembre de 1384 una butlla per la qual concedeix al rei de Castella Joan I la potestat per designar els mestres dels ordes militars de Santiago, Calatrava i Alcàntara si quedaven vacants durant el seu regnat.⁵³ Es tracta d'una concessió amplíssima, inusitada, sols explicable per la debilitat relativa en què es trobaven els pontífex pel context del cisma, que els obligava a guanyar-se el recolzament dels reis a qualsevol preu. El creixent intervencionisme monàrquic i l'intent de mediatitzar els maestrats (amb l'objectiu final d'incorporar-los a la Corona com ens recorda C. de Ayala) no era per tant un tret singular de Pere IV i Montesa, sinó que es produeix en el conjunt dels ordes militars «nacionals», en un procés que viu a finals del segle XIV un clar moment d'inflexió.⁵⁴

53 Publica la butlla L. SUÁREZ FERNÁNDEZ, 1960, p. 163-164 (doc. 14 de l'apèndix documental). Vegeu el desenvolupament dels fets en C. de AYALA MARTÍNEZ, 2007, pp. 733-737.

54 Per al context general del creixent intervencionisme monàrquic en el govern dels ordes militars al llarg del segle XIV en el conjunt dels regnes ibèrics vegeu C. de AYALA MARTÍNEZ, 1998; i més en general C. de AYALA MARTÍNEZ, 2007, pp. 709-769.

CONCLUSIONS

L'elecció de Pere de Tous com a mestre de Montesa en el capítol general celebrat els dies 12 i 13 de novembre de 1327 marca el precedent del procediment que seguiran totes les eleccions posteriors al llarg del segle XIV i fins a la de 1409. La via elegida fou la del compromís, és a dir, delegar l'acord en una comissió restringida per evitar les possibles discòrdies o endarreriments que comportaria el debat en el capítol general. En la taula que tanca aquest treball es pot veure un resum de les eleccions de mestres realitzades al llarg de la història de Montesa i les diferents vies que es fan servir.

En els processos d'elecció calia atendre diversos objectius de manera simultània: s'havia d'actuar ràpidament (per evitar els temuts moment d'interinitat); s'havia d'aconseguir un candidat que representara la voluntat de tota la comunitat (respectant la seua capacitat d'autogovern); i finalment s'havia d'obtenir la unanimitat de tots els membres de l'orde (calia evitar les faccions i discòrdies que acompanyen sempre les lluites pel poder intern). Aquesta unanimitat, reclamada per la butlla fundacional, l'hem d'entendre òbviament en referència als pesos pesants de l'organització, obligats sempre a buscar el consens entre tots ells al voltant de la persona que ocuparà la cúspide. Com veiem calia harmonitzar alguns principis que, d'entrada, poden semblar contradictoris, com ara la representativitat i la unanimitat. Era tan important la primera com preservar la pau i la unitat de la comunitat. I per això la cerca de fórmules alternatives a la simple votació o escrutini, que podia generar una dinàmica de majories i minories que els elements dirigents de l'orde volien evitar.⁵⁵

Ni la butlla fundacional ni cap dels estatuts i definicions de Montesa entren a concretar com s'ha de realitzar l'elecció de mestre, sinó que deixen un ampli camp per explorar les vies que millor conduïsquen a l'obtenció del necessari consens. El primer procediment cronològicament parlant, com veiem en la taula, és delegar l'elecció en una comissió restringida de 4 o 5 àrbitres, on seria més fàcil arribar a un nom consensuat que no en l'assemblea general o capítol. Conformarien aquestes comissions els homes forts de l'orde, i pactarien entre ells el nou repartiment de poder que s'havia de produir en la nova etapa que arrancava, és a dir, no només el nom del nou mestre, sinó segurament també el reajustament de les comandes i de la resta de dignitats. El sistema utilitzat en 1327 es repeteix en les eleccions de 1374, 1382 i 1409. En aquesta última ocasió, però, la via del compromís no culmina amb èxit per la forta disputa entre dos candidats potents, el comanador major i el comanador de Perputxent, que són justament els dos en qui el capítol delega l'elecció per veure si es poden posar d'acord.⁵⁶ Davant d'aquest fracàs de la via

55 Per a una reflexió més detallada sobre els sistemes fets servir per a l'elecció dels mestres de Montesa al llarg de la seua història remetem al nostre article en premsa citat a la bibliografia.

56 S'intentarà fer el mateix (delegar l'acord en els dos candidats) en 1493, i tampoc no acabarà de quallar.

del compromís, cal anar a una votació oberta en el mateix capítol (via de l'escrutini) que provoca la divisió del convent en dos bàndols.

Passada aquesta crisi, a partir de mitjans del segle XV la via que s'imposa és la de la proclamació per unanimitat o podríem dir aclamació, que la documentació presenta com a *Via de l'Esperit Sant* o elecció per *quasi inspirationem divinam*. En realitat significa l'acord previ entre els pesos pesants de l'orde per a dissenyar la nova estructura dirigent, de manera que quan es convocava el capítol general ja estava tot pactat i els assistents es limitaven a ratificar l'acord, tots unànimes i, això sí, mirant cap a l'altar i inspirats per l'Esperit Sant. Aquesta és la via que s'imposa després de la conflictiva elecció de 1409 per a tot el període dels segles XV i XVI. Només en cas d'impossibilitat d'arribar a un consens i d'allargament del capítol per la incapacitat d'acordar un nom, caldria recórrer novament a la via del compromís, cosa que únicament passa en la tensa i llarga elecció verificada en 1493 en la persona de fra Francesc Sanç. La següent vegada en què no s'aconseguirà cuinar un acord, en 1544, s'haurà de recórrer per segon i últim cop en la història de l'orde de Montesa a la via de l'escrutini, ocasionant, tal com havia passat en 1409, una partició de la comunitat en dos bàndols enfrontats. Seria l'última vegada que l'orde de Montesa elegia al seu mestre.

El repàs dels processos electorals verificats al llarg del segle XIV ens ha permès també una bona perspectiva per analitzar la consolidació interna de l'orde i les seues relacions amb la resta de poders, particularment el monàrquic. Hem vist el naixement de l'orde de Montesa com a fruit de la voluntat del rei Jaume II, que és qui dirigeix el procés i, en últim terme, decideix qui havia de ser mestre (els dos primers mestres ho són per la seua sola voluntat). Però ho ha de fer de manera indirecta, recolzant-se en l'autoritat eclesiàstica i negociant amb el papa, que és l'únic poder amb capacitat per reservar-se la provisió del maestrat, imposar un candidat o fins i tot forçar la renúncia d'un mestre elegit (o bé declarar nul·la la seua elecció conventual, com farà en 1409).

És possible que la coincidència cronològica entre les morts del mestre Arnau de Soler i del rei Jaume II facilite un grau d'autonomia major del que es podria esperar en la primera elecció conventual de mestre de Montesa, efectuada en 1327 en la persona de fra Pere de Tous. Aquest ha completat el *cursus honorum* a l'interior de l'orde promocionant a la dignitat magistral des de la de comanador major. La relació privilegiada amb la corona, en tot cas, sembla mantenir-se al llarg del mig segle de maestrat dels dos germans Tous.

La conflictiva elecció de 1382 marcarà un canvi d'etapa en les relacions entre la corona i l'orde de Montesa. Acaba—de moment—l'estreta relació i enteniment entre totes dues institucions i s'inaugura un període de conflictivitat que, amb daltabaixos i períodes de treva, s'estendrà per quasi tres dècades, fins a culminar amb una elecció encara més conflictiva en 1409 que enllaça amb els conflictes de l'interregne de Casp. Passada la tempesta, a partir de la solució del compromís de Casp i del Cisma d'Occident, el mestre Romeu de Corbera podrà reconstruir les relacions privilegiades amb la monarquia.

Quan en 1382 Pere el Cerimoniós tracta d'imposar el seu candidat a mestre, el capítol de Montesa es nega a seguir les seues directrius i opta per un candidat alternatiu. No ens hauria de sorprendre la renovada pretensió per part del monarca de decidir sobre el mestre de Montesa. Els seus dominis constituïen l'estat senyorial més ric i poderós del regne, i per tant no té res d'estrany que el rei s'esforce per controlar-lo per la via més senzilla: determinar la persona que havia d'ocupar la màxima magistratura d'aquesta estructura política que es renovava per elecció. Res de nou, com acabem de veure aquesta havia estat la veritable raó que va impulsar l'avi de Pere IV a crear un orde estrictament valencià amb els béns de templers i hospitalers. Allò que sí que és nou, però, és la capacitat de resistència que contraposa Montesa a la intromissió reial.

L'orde de Montesa, en 1382, ha estat capaç de vèncer l'oposició reial i imposar l'elecció conventual del seu mestre, en una crisi que ha durat vora dos mesos. El fracàs de Pere el Cerimoniós en la imposició del seu candidat mostra tant l'enfortiment i maduració de les estructures internes de l'orde com els límits del poder reial quan vol actuar directament sobre l'orde, sense la intermediació del poder pontifici. Els reis d'Aragó, però, han après la lliçó i a la mort de Berenguer Marc en 1409 buscaran l'aliança del papat per imposar la seua voluntat en l'elecció del nou mestre. No obstant, l'orde de Montesa encara serà capaç d'oposar-se a la voluntat mancomunada de rei i pontífex (continuem en ple cisma), generant una crisi que en aquest cas durarà més de dos anys. I si bé és cert que l'orde no pot eixir victoriosa davant d'una aliança tan poderosa, també ho és que rei i papa no podran imposar el seu candidat extern a l'orde i hauran de buscar una tercera via. L'anàlisi d'aquest conflicte, però, haurà de ser objecte d'un altre estudi.

Taula: eleccions de Mestres de Montesa (1319-1545)

NOM DEL MESTRE I DATA DE L' ELECCIÓ	DIGNITAT ANTERIOR	SISTEMA UTILITZAT PER A L' ELECCIÓ	PRESEIEX EL CAPÍTOL D' ELECCIÓ
Guillem d'Erill (22/07/1319)		Butlla papal (delega en abat Santes Creus)	(encara no existeix)
Arnau de Soler (28/02/1320)	(frare de l'Hospital)	Butlla papal (delega en abat Santes Creus)	(encara no existeix)
Pere de Tous (13/11/1327)	Comanador Major	Compromís (5 àrbitres)	Pere de Tous
Albert de Tous (16/08/1374)	Comanador Major	Compromís (4 àrbitres)	Albert de Tous
Berenguer March (25/07/1382)	Comanador Xivert	Compromís (5 àrbitres)	Joan d'Espejo
Nicolau de Proixida (16/03/1409)	Comanador Perputxent	Compromís fallit (2 arb.) i després Escrutini	Ferrer de Vilafranca
Ramon Alamany de Cervelló (23/03/1409)	(frare de Calatrava)	Butlla papal	(no hi ha elecció conventual)
Romeu de Corbera (25/07/1410)	Comanador Vilafamés	Butlla papal	(no hi ha elecció conventual)
Gilbert de Monsoriu (14/09/1445)	Claver de Montesa	Unanimitat (Via Esperit Sant)	Miquel d'Espejo
Lluís Despuig (12/12/1453)	Claver de Montesa	Unanimitat (Via Esperit Sant)	Miquel d'Espejo
Felip Vives de Canyamàs (10/10/1482)	Claver de Montesa		
Felip d' Aragó i Navarra (8/04/1484)	(no pertanyia a l'orde)	Butlla papal	(no hi ha elecció conventual)
Felip Vives de Canyamàs 2ª volta (30/07/1488)	¿encara claver?	¿Ratificació de l'elecció de 1482?	
Francesc Sanç (12/01/1493)	Comanador Perputxent	Compromís (2 àrbitres i després 4)	Bernat Despuig
Bernat Despuig (15/02/1506)	Comanador Major	Unanimitat (Via Esperit Sant)	Bernat Despuig
Francesc Llançol de Romani (17/07/1537)	Comanador Major	Unanimitat (Via Esperit Sant)	Lluís Pelegrí d' Aragó
Pere Galceran de Borja (25/04/1544 i 19/09/1545)	Comanador Major	Escrutini, conflicte i butlla papal	Jeroni Pardo de la Casta

BIBLIOGRAFIA

- ANDRÉS ROBRES, Fernando (1994), «Garcerán de Borja, Felipe II y la tardía incorporación del maestrazgo de la Orden de Montesa a la Corona. Los hechos (1492-1592)», en Enrique Martínez Ruiz y Vicente Suárez Grimón, (eds.), *Iglesia y Sociedad en el Antiguo Régimen. III Reunión Científica de la Asociación Española de Historia Moderna*, Las Palmas de Gran Canaria, Universidad, pp. 409-420.
- ANDRÉS ROBRES, Fernando (2000), «Textos publicados en torno a Montesa en los siglos XVI, XVII y XVIII y edición de manuscritos: historiografía clásica y fuentes impresas de la orden militar valenciana», en Jerónimo López-Salazar Pérez, (coord.), *Las Órdenes Militares en la Península Ibérica*, vol. II, Cuenca, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, pp. 1289-1314.
- ANDRÉS ROBRES, Fernando (2011), «De la borrascosa vida de don Pedro Luis Galcerán de Borja y su historiografía. Literatura, inquisición y política en la vida de un singular caballero del siglo XVI. Nuevos apuntes», en Enrique García Hernán y M.^a del Pilar Ryan (eds.), *Francisco de Borja y su tiempo. Política, Religión y Cultura en la Edad Moderna*, València-Roma, Albatros Ediciones-Institutum Historicum Societatis Iesu, pp. 711-732.
- ANDRÉS ROBRES, Fernando (2014), «Los Borja al asalto de Montesa: prolegómenos, primer intento (1537) y gestación del definitivo (1544)», en Franch Benavent, Ricardo, Andrés Robres, Fernando, Benítez Sánchez-Blanco, Rafael (eds.), *Cambios y resistencias sociales en la Edad Moderna. Un análisis comparativo entre el centro y la periferia mediterránea de la Monarquía Hispánica*, Madrid, Sílex, pp. 295-303.
- ANDRÉS ROBRES, Fernando (2016), «Monarquía y alta nobleza: la consumación del asalto Borja al maestrazgo de la Orden de Montesa (1545)», *Hispania. Revista Española de Historia*, vol. LXXVI, pp. 645-668.
- ANDRÉS ROBRES, Fernando (2018a), «Fernando II de Aragón y la Orden de Montesa (1462-1516)», en Serrano, E. y Gascón, J. (eds.) *Poder, sociedad, religión y tolerancia en el mundo hispánico, de Fernando el Católico al siglo XVIII*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, pp. 413-426.
- ANDRÉS ROBRES, Fernando (2018b), «La soledad de la Montesa no incorporada: las tensas relaciones entre orden y corona en la temprana edad moderna (1479-1592)», en Fernandes, Isabel Cristina (coord.) *Entre Deus e o Rey. O mundo das Ordens Militares. VII Encontro Internacional sobre Ordens Militares*, Palmela, GEOS-Câmara Municipal de Palmela, vol I, pp. 481-502.
- ANDRÉS ROBRES, Fernando (2019), «Montesa en la época moderna: Historiografía e historia (1993-2017)», en E. Guinot et alii, *Santa María de Montesa. La orden militar del Reino de Valencia (ss. XIV-XIX)*, València, Universitat de València, pp. 199-215.

- AYALA MARTÍNEZ, Carlos de (1998), «Las órdenes militares y los procesos de afirmación monárquica en Castilla y Portugal (1250-1350)», en *As relações de fronteira no século de Alcanices. IV Jornadas Luso-Espanholas de História Medieval*. Actas, Oporto, vol. II, pp. 1279-1312.
- AYALA MARTÍNEZ, Carlos de (2007), *Las órdenes militares hispánicas en la Edad Media (siglos XII-XV)*, Madrid, Marcial Pons.
- AYALA MARTÍNEZ, Carlos de (2019), «La Orden de Calatrava en el contexto del nacimiento de Montesa», E. Guinot et alii, *Santa María de Montesa. La orden militar del Reino de Valencia (ss. XIV-XIX)*, València, Universitat de València, pp. 43-53.
- BETÍ BONFILL, Manuel (1923), «El Papa don Pedro de Luna, señor temporal del Maestrazgo de Montesa», *III Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, València, vol. II, pp. 655-693.
- BOIX, Juan (2019), «La Orden de Montesa, ¿siempre al servicio del rey? Casos de desavenencias notables», E. Guinot et alii, *Santa María de Montesa. La orden militar del Reino de Valencia (ss. XIV-XIX)*, València, Universitat de València, pp. 183-197.
- CABRERA, Emilio (2000), «El acceso a la dignidad de maestre y las divisiones internas de las órdenes militares durante el siglo XV», en R. Izquierdo Benito, F. Ruiz Gómez (coords.), *Las órdenes militares en la Península Ibérica*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, vol. 1, pp. 281-306.
- CERDÀ I BALLESTER, Josep (2014), *Los caballeros y religiosos de la orden de Montesa en tiempo de los Austrias (1592-1700)*, Madrid, CSIC.
- DÍAZ MANTECA, Eugeni (1980), «Benet XIII, senyor del Maestrat de Montesa (noves aportacions documentals)», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LVI, pp. 533-579.
- DÍAZ MANTECA, Eugeni (1984-85), «Notas para el estudio de los antecedentes históricos de Montesa», *Estudis Castellonencs*, 2, pp. 235-305.
- DÍAZ MANTECA, Eugeni (1985), «Notes documentals per a l'estudi de la Unió al Maestrat de Montesa (s. XIV)», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXI, pp. 93-141.
- DÍAZ MANTECA, Eugeni (1987-88), «Documentos pontificios de la Orden de Montesa (s. XI-XV) conservados en el Archivo Histórico Nacional», *Estudis Castellonencs*, 4, pp. 615-642.
- DÍAZ MANTECA, Eugeni (1989), «Les «Memorias históricas y jurídicas de la Orden i Caballería de Santa Maria de Montesa i San Jorge de Alfama», de Josep Pera de Viu, arxiver (1784)», *Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo*, n.º 28, pp. 9-20.

- GARCIA EDO, Vicent (1980), «Benedicto XIII y el Maestre de la Orden de Montesa frey don Romeo de Corbera», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LVI, pp. 290-318.
- GARCIA EDO, Vicent (2000), «El efímero mandato de Guillem d'Erill, primer maestre de la Orden de Montesa (22 julio/4 octubre 1319)», en R. Izquierdo Benito, F. Ruiz Gómez (coords.), *Las órdenes militares en la Península Ibérica*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, vol. 1, pp. 589-606.
- GARCIA EDO, Vicent (2019), «Frey Arnau de Soler, segundo maestre de la Orden de Montesa (1320-1327)», en E. Guinot et alii, *Santa María de Montesa. La orden militar del Reino de Valencia (ss. XIV-XIX)*, València, Universitat de València, pp. 89-105.
- GARCÍA-GUIJARRO RAMOS, LUIS (1978), *Datos para el estudio de la renta feudal maestral de la Orden de Montesa en el siglo XV*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- GARCÍA-GUIJARRO RAMOS, Luis (1989), «Los orígenes de la Orden de Montesa», en *Las Órdenes Militares en el Mediterráneo Occidental (siglos XII-XVIII). Coloquio celebrado los días 4, 5 y 6 de mayo de 1983*, Casa de Velázquez, Instituto de Estudios Manchegos, pp. 69-83.
- GUINOT, Enric (1985), «La fundación de la Orden Militar de Santa María de Montesa», *Saitabi*, XXXV, pp. 73-86.
- GUINOT, Enric (1993), «L'Orde de Montesa a Itàlia en el segle XV», en *XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona*, Sassari, Carlo Delfino, pp. 489-502.
- GUINOT, Enric (1994), «Els estudis sobre l'orde de Montesa en temps medievals i les seues bases documentals», *Saitabi*, XLIV, pp. 23-32.
- GUINOT, Enric (1995), «Organització i estructuració del poder al si d'un orde militar: el cas de Montesa (segles XIV-XV)», *Anuario de Estudios Medievales*, XXV, pp. 179-214.
- GUINOT, Enric (2000), «Las relaciones entre la Orden de Montesa y la Monarquía en la Corona de Aragón bajomedieval», en Ricardo Izquierdo Benito y Francisco Ruiz Gómez (coords.), *Las Órdenes Militares en la Península Ibérica*, Cuenca, Ediciones de la Universidad de Castilla La Mancha, vol. I, pp. 437-453.
- GUINOT, Enric (2019), «Breu aproximació a l'orde de Montesa en la baixa edat mitjana: línies obertes d'investigació», en E. Guinot et alii, *Santa María de Montesa. La orden militar del Reino de Valencia (ss. XIV-XIX)*, València, Universitat de València, pp. 107-123.
- GUINOT, Enric; Fernando ANDRÉS; Josep CERDÀ; Juan F. PARDO (eds.) (2019), *Santa María de Montesa. La orden militar del Reino de Valencia (ss. XIV-XIX)*, València, Universitat de València, 2019.
- JAVIERRE MUR, Aurea (1946), *Privilegios reales de la Orden de Montesa en la Edad Media. Catálogo de la serie existente en el Archivo Histórico Nacional*, Madrid, Junta Técnica de Archivos, Bibliotecas y Museos.

- JAVIERRE MUR, Áurea (1968), «Pedro IV el Ceremonioso y la orden de Montesa», en *Martínez Ferrando archivero. Miscelánea de Estudios dedicados a su memoria*, Barcelona, Asociación Nacional de Bibliotecarios, Archiveros y Arqueólogos, pp. 197-216.
- JAVIERRE MUR, Áurea, GUTIÉRREZ DEL ARROYO, Consuelo, *Archivo Histórico Nacional. Guía de la Sección de Órdenes Militares*, Madrid, Patronato Nacional de Archivos Históricos, sense data.
- MITJÀ, Marina (1957), «Procés contra els consellers, domèstichs i curials de Joan I, entre ells Bernat Metge», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXVIII, pp. 378-391.
- O'CALLAGHAN, Joseph Francis (1972), «Las definiciones medievales de la Orden de Montesa (1326-1468)», *Miscelánea de Textos Medievales*, I, Barcelona, pp. 213-251.
- ORTEGA PÉREZ, José Leandro (2019), «Un modelo de promoción social nobiliario al abrigo de la monarquía: Frey Lluís Despuig, maestre de Montesa», en E. Guinot et alii, *Santa María de Montesa. La orden militar del Reino de Valencia (ss. XIV-XIX)*, València, Universitat de València, pp. 345-358.
- PONS ALÓS, Vicent (2019), «La nobleza en Xàtiva y la Orden de Montesa en el siglo XV y principios del XVI», en E. Guinot et alii, *Santa María de Montesa. La orden militar del Reino de Valencia (ss. XIV-XIX)*, València, Universitat de València, pp. 327-344.
- RABASSA VAQUER, Carles (en premsa), «De Electione Magistri Muntiesie», en Josep Benedito (ed.), *Salve lucrum. Homenaje al profesor Juan José Ferrer Maestro*, Barcelona, ed. Calambur.
- RODRIGO LIZONDO, Mateu (2019), «L'Orde de Montesa en la Guerra de la Unió», en E. Guinot et alii, *Santa María de Montesa. La orden militar del Reino de Valencia (ss. XIV-XIX)*, València, Universitat de València, pp. 125-138.
- SAMPER, Hipólito de (1669), *Montesa Ilustrada. Origen, fundación, principios, institutos, casos, progresos, jurisdicción, derechos, privilegios, preeminencias, dignidades, oficios, beneficios, héroes y varones ilustres de la real, ínclita y nobilísima religión militar de N. S. Santa María de Montesa y San George de Alfama*, València, Gerónimo Vilagrassa, 2 toms.
- SANAHUJA FERRER, Pablo (2019), «¿Defensora de la fe o protectora del Reino? La Orden de Santa María de Montesa y la Guerra de los Dos Pedros (1356-1369)», en E. Guinot et alii, *Santa María de Montesa. La orden militar del Reino de Valencia (ss. XIV-XIX)*, València, Universitat de València, pp. 139-151.
- SOLDEVILA, Ferran (ed.) (1971), *Les quatre grans cròniques*, Barcelona, Selecta.
- SUÁREZ FERNÁNDEZ, Luis (1960), *Castilla, el Cisma y la crisis conciliar (1378-1440)*, Madrid, CSIC.

APÈNDIX DOCUMENTAL

Doc. 1

1382, juliol, 25. Castell de Montesa.

Acta del procés d'elecció de fra Berenguer Marc com a mestre de Montesa
AHN, OO.MM., Montesa, Llibre 886-C.⁵⁷

Instrumentum electionis Berengarii March Magistri Muntessie

In nomine Domini, amen. Anno a Nativitate Domini M^o CCC^o LXXX° secundo, die veneris intitulata xxv^a iulii, in ecclesia monasterii seu domus Beate Marie de Muntesia, ordinis Calatravensis, Valentine diocesis, in tertiis vel quasi, reverendissimo et religioso viro domini fratre Amberto de Thous, bone memorie magistro dicte domus sive monasterio, die lune qua computabatur dies xiiii^a presentis mensis iulii, viam universe carnis ingresso eiusque corpore in ecclesia monasterii Beati Dominici, de ordine Predicatorum, ville de Sancto Matheo, diocesis [*Dertusensis*],⁵⁸ tradito ecclesiastice sepulture. Id circo frater Johanes de Speio, comendator maior Muntessie et Paniscole, frater Bernardus de Basella, clavarius Muntessie et locorum de Çuequa, de Cilla e de Montroy comendator, frater Arnaldus de Jardino, comendator Tinencie de Culla, frater Guillelmus de Avinio, comendator Covarum, frater Petrus de Rius, frater Raymundus de Jardino, comendator de Aris, frater Galcerandus de Thous, comendator de Villafameç, frater Johanes Lupi de Mesa, comendator de Perpuxent, frater Miquel Soriano, sacrista dicti monasterii, frater Marchus de Cleriana, subcomandator Muntessie, frater Bartholomeus d'Orubella, cantor dicti conventus, frater Petrus d'Avinyo, frater Raymundus de Ribes, comendator Turris de Vinrobino, frater Anthonius Philipi, frater Matheus de Casadamor, frater Bernardus Vaya, prior Cervaria, frater Arnaldus d'Exea, frater Petrus d'Arandigua, frater Gizperts de Montoliuo, subclaverius Muntessie, frater Berengarius de Montoliuo, frater Petrus Catala, frater Anthonius Tolosana, frater Berengarius Domenge, frater Gastonus Coloma, frater Bernardus de Monteacuto, frater Bernardus Tordera, frater Jacobus Carbonell, frater Garsias Saranyana, frater Guillelmus Scribe, frater Ferarius de Villafranca, frater Alfonsus de Loriç et frater Bertholomeus Mirtro et totum capitulum dicti monasterii in dicta ecclesia, ad sonum campane ut moris est, convocati et congregati et ibidem celebrantes capitulum pro tractando de eleccione futuri magistri dicte domus ac milicie de Muntesia, et de aliis que ipsius eleccionis negocium tangerent ac contingerent, ut pericu-

57 El llibre no està foliat. L'instrument de l'elecció de Berenguer Marc és el primer que apareix al llibre després de l'índex. Després venen tres fulls en blanc i al següent un títol anuncia «Còpia del instrument de la elecció de fra Berenguer March, ladonchs comanador de Xivert, de mestre de Montesa, in viam compromissi.», però la resta del full en blanc.

58 Al text hi ha un espai en blanc, supose que per desconeixement per part del notari de la diòcesi on es troba la vila de Sant Mateu.

lis dicti monasterii seu domus, que propter diuturnam vaccacionem contingere seu provenire possent, celeriter providetur.

Dicto comendatore maiore, interrogante predictos de capitulo si vellent per viam compromisii procederi, quibus respondentibus quod sich. Previa protestacione quod propter presenciam fratrum clericorum qui in presenti compromisso vel eleccione sunt nominati, vel per aliqua alia, iura fratrum militum vel fratrum clericorum non generetur prejudicium aliquod, nec diminuatur in aliquo privilegium fundacionis dicti monasterii sive aliqua privilegia sive bone consuetudines dicti ordinis Calatravensis, ymmo vult et expresse conserbunt quod dicta privilegia et consuetudines ipsorum fratrum militum et clericorum remanerent in omnibus et per omnia in suis robore et firmitate. Et premisa eciam protestacione quod aliquos excommunicatos sive interdictos vel suspensos vel aliter impe[...] jure vel racione, ad dictam eleccionem admitti non deberent, admittere non intendunt, ymmo si qui sunt quod non [...] eosdem monuerunt ac monent presenti quod nullatenus tractatui sive negocio eleccionis se imiscerent ymmo potius receberent.

Sub dictis protestacionibus et monicionibus, omnes insimul unanimiter concordantes, habito super hiis inter eos diligenti colloquio ac matura deliberacione, invocata Sancti Spiritus gratia, huius presentis publici instrumentum sere de et super negocio et tractatu eleccionis de dicto futuro magistro fiende, compromiserint et verum compromissum fecerint in venerabiles et religiosos viros fratrem Guillelmum Ballistarii, fratrem Sancium d'Espeio, comendatorem de Onda, fratrem Anthonium de Perallada, rectorem Muntessie, fratrem Berengarium March, comendatorem de Xivert et fratrem Guillelmum de Villafranca, comendatorem domorum quas dictus ordo habet in villa de Boriana, presentes,⁵⁹ tanquam in arbitros et arbitratores inter eos adjuvicem, concorditer et comuniter electos. Quibus omnibus arbitris et arbitratoribus vel eorum quatuor unanimiter concordantibus, dicti compromittentes licenciam et plenam facultatem d[ed]erunt, concesserunt et tribuerunt quod, vice omnium ipsorum compromittentium et singulorum, posint in magistrum dicte domus et ordinis de Muntesia, alterium de fratribus militibus supradictis quem voluerint, vel altrum de fratribus militibus ex eisdem arbitris et arbitratoribus quem voluerint, eligere omnes quinque, vel eorum quatuor, concordantes unanimiter. Concordatique in modum prefixum de dicti eleccione, alter de dictis arbitris et arbitratoribus, vice sua et aliorum sociorum vel collegatum suorum ac de mandato ipsorum, vice eciam totius capituli, possit publicare in comuni eleccionem quam de dicto magistro duxerint faciendam sedendo vel stando, diebus feriatis, eciam in favorem Dei eiusque Sanctorum introductis vel constitutis.

59 Aquestes tres línies on s'esmenten els àrbitres estan subratllades en el text. Remarquem que aquests cinc noms no apareixien al llistat inicial de participants al capítol, ja que no poden elegir-se a ells mateixos com a àrbitres.

Et promiserunt dicti compromittentes bona fide adiuvicem solempni stipulacione dictis arbitris et arbitratoribus, vel eorum quatuor, unanimiter concordantibus, et notario infrascripto ut persone publice legitime et recipienti vice et nomine omnium illorum quorum interest vel intererit, quod illi quem dicti arbitri et arbitratores, omnes insimull vel eorum quatuor, concordantes in magistrum dicte domus ac ordinis de Muntesia eligerint, admitterent et assument et recipient; ipsique magistro et eius mandatis, prout convenit iuxta legitimas sanctiones, difiniciones // et regulam dicti ordinis obedi[er]ent. Et ad cautelam ipsi compromittentes et quivis eorum jurarent per Deum et eius sancta quatuor Evangelia, manibus eorum corporaliter tacta, predicta omnia et singula et eleccione a prefatis arbitris vel arbitratoribus, vel eorum quatuor, simul concordantibus de prefato magistro fienda, et allia que dixerint et pronunciaverint, rata et firma habere, tenere, observare et adimplere, et contra hea non venire vel facere plana vel oculte, de jure vel de facto, aliquo modo, causa vel racione. Sub cuius vinculo⁶⁰ sacramenti, omni iuro, foro, legi, racioni, difinicioni, constitutioni consuetudini, privilegio, beneficio et auxilio in contrarium venientibus premissorum, scienter et expresse renunciarunt.

Qui quidem vero compromittentes prefati, hoc presens compromissum durare voluerint per totam diem presentem. Et si dicti arbitri et arbitratores hodie non potuerint super dicta electione concordare, possint presens compromissum prorogare hinc ad diem dominicam primam venturam per totam diem, et non ultra.

Arbitri et arbitratores predicti prefatum acceptantes compromissum per Deum et eius sancta quatuor Evvangelia, eorum manibus corporaliter tacta, jurarent quod in et super eleccione de dicto magistro fienda, bene et legaliter atque fideliter se hebuerint ad comodam et utilitatem ordinis memorati et ad bonum, sanum et sincerum eorum intellectum.

Quod est actum in dicta ecclesia dicti monasterii de Muntesia a xxv^o die julii anno a Nativitate Domini m^o ccc^o lxxx^o secundo. Sig+num fratris Iohannis D'Espeio, comendatoris maioris Muntésie et Paniscole, sig+num fratris Bernardi de Basella, clavarii Muntésie et locorum de Çuequa, de Cilla e de Montroy comendatoris, sig+num fratris Arnaldi de Jardino, comendatoris Tinencie de Culla, sig+num fratris Guillelmi de Avinione, comendatoris Tinencie Covarum, sig+num fratris Petri de Rius, sig+num fratris Petri Valenti, prioris domorum quas dictus ordo habet Valencie,⁶¹ sig+num fratris Raymundi de Jardino, comendatoris de Aris, sig+num fratris Galcerandi de Thous, comendatoris de Villafameç, sig+num fratris Iohannis Lupi de Mesa, comendatoris de Perpuxent, sig+num fratris Michailis Soriano, sacrista dicti monasterii, sig+num fratris Marchi de Clariana, subcomendatoris Muntésie, sig+num fratris Bertholomei d'Orubella, cantor dicti conventus, sig+num fratris Petri d'Avinyo, sig+num fratris Raymundi de Ribes, comendatoris Turris de Vinrobino, sig+num fratris Anthoni Philipi, sig+num fratris Mathei de

60 Ratllat «juramenti».

61 Aquest faltava al llistat inicial.

Casadamor, sig+num fratris Bernardi Vaya, prioris Cervarie, sig+num fratris Arnaldi d'Exea, sig+num fratris Petri d'Arandigua, sig+num fratris Guiperti de Monteoliuo, subclavarii Muntésie, sig+num fratris Berengarii de Monteoliuo, sig+num fratris Petri Catala, sig+num fratris Anthoni Tolosana, sig+num fratris Berengarii Domenge, sig+num fratris Gastoni Coloma, sig+num fratris Bernardi de Monteacuto, sig+num fratris Bernardi Tordera, sig+num fratris Jacobi Carbonell, sig+num fratris Guarcie Saranyana, sig+num fratris Guillermi Escribe, sig+num fratris Ferari de Villafranca, sig+num fratris Alfonsi de Loriç, sig+num fratris Bertholomei Micco, predictorum qui hec laudarunt, concesserunt et firmarunt.

Testes fuerunt vocati et rogati huic compromisso venerabiles et religiosii frater Franciscus Punxenti, prior Muntésie, dominus Eximinus d'Oric, miles, frater Arnaldus Armengou, de ordine Espitalis comendator de Torente, et Raymundus Fonollosa, notarius de Sancto Matheo.

Postec, dicta die veneris hora meridiey vel quasi, dicti arbitri et arbitratores asinarunt [*sic*] dictis fratribus supra compromittentibus et in capitulo convocato existentibus in dicta ecclesia, ad audiendum eorum deliberacionem supra dictam eleccionem de novo magistro dicto monasterio fienda, ad aliam primam pulsacionem capituli in dicta ecclesia celebrandi que erit paulo post. Testes venerabilis domini frater Franciscus Punxenti, Petrus de Avinyo, miles, Poncius de Jardino, Raymundus Fonollosa, notarius de Sancto Matheo, et Dominicus de Borga.

Postque, dicta die veneris xxv^a julii anno a Nativitate Domini m^o ccc^o lxxx^o secundo, in dicta ecclesia, paulo post asignacionem predictam quodquidem hora fuerat predictis compromittentibus de capitulo asignata ad audiendam dictorum arbitris et arbitratorum deliberacionem super premisis, dicti domini arbitri et arbitratores, eius comisione posse exequi volentes et adimplere, habita inter eos diligenti ac matura deliberacione in et super dicti futuri magistri eleccione, habita eciam collacione seu tractata inter ipsos et alios de conventu et capitulo, requirentibus fratribus antedictis, dicti frater Guillelmus Ballistarii, frater Anthonius de Perallada, frater Sancius de Speio et frater Guillelmus de Villafranca, quatuor de dictis quinque arbitris et arbitratoribus, simul concordantes nulloque eorum discrepante, divino auxilio cohoperante, in venerabilibus et religiosum fratrem Berengarium March, comendatorem de Xivert, // superius in dicto compromisso nominatum, direxerunt⁶² concorditer voca sua et in ipsum unanimiter concordantur.

Deinde, eadem die et in dicta hora vel quasi, dicti arbitri et arbitratores existentes in dicta ecclesia, ubi erant omnes et singuli predicti fratres supra compromittentes ac conventus et totum capitulum dicti monasterii, propter hoc specialiter congregatum ad sonum campane ut fieri est assuetum, predictus frater Guillelmus Ballestarii, unus de

62 Primer posava *dixerunt*, però ratllat.

dictis quinque arbitris et arbitratoribus, vice sua et aliorum conarbitrorum et arbitratorum et sociarum suorum, ac de ipsorum mandato ab eisdem specialiter sibi facto, vice eciam totius capituli et conventus prefatum, fratrem Berengarium March elegit ac publicavit⁶³ in magistrum dicti monasterii solepniter in hunc modum:

In nomine Domini, amen. Cum vaccante monasterio Sancte Marie de Muntesia per mortem reverendi domini fratris Anberti de Thous, bone memorie magistrum [*sic*] eiusdem, placuit omnibus et singulis fratribus dicti monasterii in capitulo ad sonum campane congregatis, ac conventui et capitulo supradictis, quod compromissum super electionem futuri magistri fienda in dicto monasterii [*sic*], ut supra est contentum et scriptum, in venerabiles et religiosos viros fratrem Guilemum Ballistarii, fratrem Sancium d'Espeio, comendatorem de Onda, fratrem Anthonium de Peralada, rectorem Muntésie, fratrem Berengarium March, comendatorem de Exivert et fratrem Guilemum de Villafranca, comendatorem domorum quas dictus ordo habet Buriane,⁶⁴ tanquam in arbitros et arbitratores inter fratres predeclaratos et conventum ac capitulum predictum concorditer electos. Qui, vice omnium et singulorum fratrum predictorum, eligerent in magistrum dicti ordinis de Muntesia illum in quem omnes quinque, vel eorum quatuor, unanimiter concordantes convenirent, et eidem de ipso magisterio providerent, ut in dicto compromisso supra est scripto laciis continetur. Quidem arbitri et arbitratores, post diversos tractatus, divina gratia favente, in dictum venerabilem et religiosum fratrem Berengarium Marchi, comendatorem de Exivert, dixerint voca sua et ipsum unanimiter concordantur.

Unde ego, frater Guilemus Ballestarii, unus de dictis quinque arbitris et arbitratoribus, vice mea et dictorum conarbitrorum et arbitratorum colleguatum et sociorum meorum, scilicet fratris Anthonii de Perallada, fratris Sancii de Speio et fratris Guillelmi de Villafranca, et mandato ipsorum, vice eciam totius conventus et capituli predictum, fratrem Berengarium March, virum utique providum et discretum vita et moribus comendandum et in etate legitima constitutum et de legitimo matrimonio [*sic*] procreatum et in temporalibus plurimum circumspectum, ad ordinem dicti monasterii expresse profusum, eligo in magistrum dicti monasterii et domus seu ordinis Sancte Marie de Muntesia, et isdem monasterio, domus ac ordini provideo de eodem.

Eleccione anc huiusmodi celebrata ac publicata, eam incontinenti omnes et singuli fratres in dicto capitulo existentes, ac conventus et totum capitulum antedictum, concorditer aprobarunt, rataque habuerunt et acceptarunt. Et non minus, omnes arbitri et arbitratores et fratres predicti, et totum capitulum antedictum, dictam electionem dicto reverendo fratre Berengario Marchi solepniter presentarent, et suplicarent eidem fratrem Berengario March ut electioni de eo facte suum preberet assensum. Quiqui-

63 Un senyal al marge esquerre (+) marca que ací es conté la part fonamental.

64 Les dos línies i mitja que contenen els noms dels àrbitres apareixen subratllades.

dem frater Berengarius March, devictus precibus et instancia eorundem ac obediencia dicti ordinis, volens divine resistere voluntati anuit vocis arbitratorum et arbitratorum predictorum et conventus ac capituli, prefati electioni consensit de se facte. Et deinde, *Te Deum laudamus* solepniter decantantes, dictum electum in cathedra magistro dicti ordinis deputata, ut in similibus est fieri assuetum, me notario et testibus infrascriptis presentibus et videntibus.

Ceterum, quare secundum opinionem quorundam in electione cuiuslibet prelatum decretum apponi debet, quod serie totius facti et formam electionis et subscriptiones eligentium continere debent, et ut ex premissis aparet, largi flue extiterit enarratum et forma electionis expresse fuit declarata. Et nichilominus, aparet quod tam arbitri et arbitratores quam eciam omnes alii de capitulo, in premissis consenserunt et predicta electione ratam et gratam habuerunt. Et non restat pro⁶⁵ perfeccione totius decreti electione predictae, nisi in signum corroboracionis et perseverancie premisorum apponere dum taxat subscriptiones et nomina, tam electi quam eciam aliorum arbitratorum, arbitratorum et eciam aliorum fratrem de dicto conventu et capitulo. Id circo omnes predicti, in signum et testimonium perseverancie et corroboracionis premisorum, mihi, notario infrascripto, mandarunt nomina et subscriptiones eorundem, pro eis et vice eorum, apponi inseri manu mea propria in finem presentis instrumentum, eo potissime quare dicti fratres sunt milites et non consueverunt in talibus se propria manu subscribere. Necnon mandarunt mihi, dicto notario, quod sigillum capitulum et conventus predicti appendicem apponerem in presenti electionis instrumento, pro corroboracionem premisorum que predicta et infrascripta omnia et singula acta concessa, ordinata et aprobata fuerunt, ut supra continetur, die et anno ac loco superius annotatis.

Unde ego, Berengarius Cenbei, notarius publicus infrascriptus, recepto dicto mandato a predictis arbitris et arbitratoribus et allis fratribus, signa, nomina et subscriptiones eorum hinc, mea propria manu, apposui et scripsi in hunc modum qui sequitur: Sig+num fratris Berengarii Marchi, Dei gratia in magistrum // dicti monasterii de Muntesia electi et asunti. Sig++++na fratris Guillelmi Ballistarii, fratris Sancii de Speculo, comendatoris de Onda, fratris Anthoni de Perallada, rectoris Muntésie, et fratris Guillelmi de Villafranca, dictorum domorum de Borianna comendatoris, arbitratorum et arbitratorum unanimiter in predictis concordantium. Sig+num fratris Iohannis d'Espeio, comendatoris maioris Muntésie et Paniscole, sig+num fratris Bernardi de Basella, clavarii Muntésie et locorum de Çuequa, de Cilla e de Montroy comendatoris, sig+num fratris Arnaldi de Jardino, comendatoris Tinencie de Culla, sig+num fratris Guillelmi de Avinyo, comendatoris Covarum, sig+num fratris Petri de Rius, sig+num fratris Petri Valenti, prioris domorum quas dictus ordo habet Valencie, sig+num fratris Raymundi de Jardino, comendatoris de Aris, sig+num fratris Galcerandi de Thous, comendatoris de Villafa-

65 Apareixen subratllades en el text aquestes paraules, que tots estigueren d'acord.

mez, sig+num fratris Iohannis Luppi de Messa, comandatoris de Perpuxent, sig+num fratris Michaelis Soriano, sacrista dicti monasterii, sig+num fratris Marchi de Cleriana, subcomendatoris Muntésie, sig+num fratris Bartholomei d'Orunbella, cantor dicti conventus, sig+num fratris Petri d'Avinyo, sig+num fratris Raymundi de Ribes, comandatoris Turriis de Vinrobino, sig+num fratris Anthonii Philipi, sig+num fratris Matheii de Casadamor, sig+num fratris Bernardi Vaya, prioris Cervarie, sig+num fratris Arnaldi d'Exea, sig+num fratris Petri d'Arandigua, sig+num fratris Guisperti de Monteoliuo, subclavarii Muntésie, sig+num fratris Berengarii de Monteoliuo, sig+num fratris Petri Catala, sig+num fratris Anthonii Tolosana, sig+num fratris Berengarii Domenge, sig+num fratris Guastoni Coloma, sig+num fratris Bernardi de Monteaguto, sig+num fratris Bernardi Tordera, sig+num fratris Iacobi Carbonell, sig+num fratris Garcie Saranyana, sig+num fratris Guillermi Escribe, sig+num fratris Ferarii de Villafranca, sig+num fratris Alfonsi de Loriç, sig+num fratris Bertholomeii Micco, predictorum qui hec omnia predicta et singula, nominibus predictis et nominibus eorum propriis et cuilibet eorum, laudarunt, concesserunt et firmarunt.

Presentibus et omnia predicta videntibus, ad hec convocatis specialiter et rogatis, testibus prenominatis: fratre Francisco Punxeti, monaco Sancta Crucum, priore dicti monasterii, dominus Petrus de Avinione, milite habitatore in Villafranca Penitensis, Poncio de Jardino, Raymundo Fonollosa, notario ville Sancto Matheo et Dominico de Borja, Xative.

Anno a Nativitate Domini M^o CCC^o LXXX° II°, die veneris intitulata XXV^a die iulii, in ecclesia castri de Muntesia, in presencia mei notarii et testium infraescriptum ad hec specialiter vocatorum et rogatorum, Poncius Villa, iusticia loci de Muntesia; Martinus Gil et Petrus Monfort, minor diebus, jurati dicti loci; Bernardus Mates, Petrus Monfort, Matheus Curto, Guillelmus Bruguera, Thomas Meder, Michael Visedo, Michael Monfort, Petrus Marcho, Pasquasius Monfort, Martinus Monfort, Thomas Matha, Miquael d'Alcocever, vicini dicti loci de Muntesia; et Berengarium Vich, nomine suo proprio et ut sindicum et procurator universitatis eiusdem loci ad hec specialiter constitutum, omnes insimull nominibus eorum propriis et nomine ecciam totius universitatis dicti loci et loci de Vallada, que est alcarea eiusdem loci, tactis eorum propriis manibus sacrosanctis Evangeliiis et Cruce Domini coram eis positis, flexis genibus, fecerunt et prestaverunt sacramentum fidelitatis et homenagium manibus et ore, juxta fori Valencie dispositione, reverendissimo et religioso viro domino fratre [sic] Berengario Marchi, Dei gratia magistro domus milicie de Muntesia noviter electo et assumpto, tanquam domino ipsorum, presente et recipiente per se et aliis fratribus milicie supradicte. Promittentes nominibus quibus supra dicto domino magistro, et mihi dicto et infrascripto notario, bona fide et sine aliquo malo ingenio et fraude, se et dictam universitatem et habitatores loci et alcarea predicorum, factores, servatores et completeros omnia et singula que boni et fideles vasalli domino suo debe[n]t facere ac tenere. Quibus omnibus, sich partis dictus dominus magister [espai en blanc] et dicti probi homines, petierunt de premissis duo fieri publica

instrumenta utique parti unum tradendum. Quod est actum loco, die et anno prefatus. Presentibus venerabilibus Eximino d'Oriç, Valencie, Petro de Avinione, Villefranche Penitensis habitatoris, militibus, et Raymundo Fonollosa, notario Sancto Matheo, testibus ad hec vocatis et rogatis.⁶⁶

Doc. 2

1382, setembre, 20. València.

Pere IV d'Aragó reconeix a Berenguer Marc com a mestre de Montesa i es compromet a no recolzar més les pretensions a la dignitat magistral del seu conseller Ramon de Vilanova.

AHN, OO.MM., Montesa, pergamins reials, carpeta 592, perg. 447R i 448R (dues còpies en paper, fetes al segle XVIII)

(67)

Nos Petrus, Dei gratia Rex Aragonum, Valentie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone, Rossilonis et Ceritanie, hiis diebus non longe preteritis a rebus sublato humanis religioso fratre Arberto de Tous, qui regimini Magistratus Sancte Marie de Muntesia sue vite tempore presidebat, nos credentes et habentes etiam sume cordi dilectum consiliarum et camarlengum nostrum Raymundum de Villanova, militem, nobis sue probitatis exposcentibus meritis, ac gratuitis etiam et longevis nobis pro tempore impensis servitiis, quippe gratum et cuius honori et successibus prosperis afficimur, nec indigne posse in presidentem iam dicte assumere dignitatis, pro nostri huiusmodi affectus obtentu, instantiam et prosecutionem etiam fecimus quantum potuimus et in nobis extitit efficacem.

Et ex post facta electione per fratres et conventum ordinis supradicti de preside eorundem in personam viri venerabilis religiosi et dilecti nostri fratris Berengarii Marchi, ipsius propterea ordinis nunc magistri, grandi quoque maturo ac digesto prehabito consilio, ubi tam in sacra pagina quam in iure utroque professorum erat copia satis magna, incepta per nos in favorem iamdicti militis, ut prefentur, continuare ac ulteriore prosequi lesa stimulatam conscientiam noluimus. Imo vos in Magistrum admisisimus iam dictum pre-

66 Al marge esquerre «Maestre March», i més avall «Vallada»

67 Al marge esquerre: «En Valencia, don Pedro IV, rei de Aragón, promete con juramento no perturbar al maestre de Montesa Frei Berenguer March en la posesión de su Maestrazgo, desechando la pretensión de Raimundo de Villanova, su consejero y camarlengo. Pergamino original con un pedazo de sello de cera pendiente». I més avall: «Cajón 1, Privilegios reales, lio VII de pergaminos, n. 12.» «Copia». El perg. 448r. dona una altra ubicació: acaba dient «con las enmiendas *successibus* i *Magistrum* conculda con su original. Pergaminos, Cajón 1, Privilegios reales, lio IX de pergaminos, pergamino n.º 13».

dictorum professorum consilio sano ducti, vobisque de redditibus, iuribus et aliis ipsius ordinis magistro pertinentibus iussimus etiam responderi.

Nunc autem, hesitans vos idem magister quominus instantia ac importunitate Raymundi de Villanova predicti, ac aliorum quorumvis seu alias, vos in possessione ac iure Magistratus ipsius aliquantulum turbaremus, nobis humiliter supplicatis, ut vobis dubio super isto consulere per nostre provisionis presidium dignaremur.

Nos igitur supplicatione huiusmodi tanquam rationi consona suscepta benigne, ne con vestrum trepidet super hiis nec alias efficiatur inpatiens promittimus vobis eidem magistro in nostra bona fide regia, ac sponte iuramus per Dominum Deum et eius Sancta Quatuor Evangelia, corporaliter manibus nostris tacta, quod vos eundem magistrum, in possessione seu iure magistratus predicti ac reddituum et honorum suorum quorumlibet, nequaquam turbabimus, nec turbari per quospiam permittemus, nec quiquam etiam faciemus, consentiemus vel permittemus ullatenus in derogationem seu preiudicium iuris vestri. Imo prosequemur inde vos consiliis, auxiliis et favoribus oportunis taliter ut nullum super predictis decetero impedimentum per quemquam seu obstaculum fiat vobis. Repulsumque etiam dabimus sicuti et iam dedimus, et nunc damus utique cum presenti, Raymundo de Villanova iamdicto super prosecutione ac continuatione per nos, ut premittitur, in sui favorem inceptorum et obtentu etiam eorumdem. Et alias etiam faciemus, et cum effectu facere promittimus, eundem Raymundum desistere totaliter ab eisdem, ad ulteriora minime processurum, nec etiam audiemus eundem in iudicio vel extra iudicium. Imo eidem et parti sue denegabimus audientiam penitus super istis. Mandantes serie cum eadem universis et singulis officialibus et subditis nostris, presentibus et futuris, vel eorum locatenentibus, quatinus provisionem nostram huiusmodi gratam et firmam habentes, contra eam seu contenta in ea non veniant quavis causa. In cuius rei testimonium hanc vobis fieri iussimus, nostro sigillo pendente munitam.

Data Valentie, vicesima die septembris, anno a Nativitate Domini millesimo tercentesimo octuagesimo secundo, regni que nostri quadragesimo septimo. Ferd. Canc. Rex P. Locus + sigilli cerei pendens.

Doc. 3

1382, setembre, 21. València.

Pere IV d'Aragó fa cessió al seu conseller Ramon de Vilanova de 8.500 florins (dels 23.000 que el mestre Berenguer Marc li ha de pagar) a canvi de la seua renúncia al maestrat de Montesa.

AHN, OO.MM., Montesa, pergamins reials, carpeta 592, perg. 449R (pergamí original)

Pateat universis quod nos, Petrus, Dei gratia rex Aragonie, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, comesque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, attendentes quod

frater Berengarius March, pridem in magistrum ordinis Sancte Marie de Montesia per fratres et capitulum ordinis / supradicti electus, interveniente tractatu quorumdam domesticorum et familiariorum nostrorum, etiam amicorum et proximorum predicti magistri, dedit et concessit nobis in auxilium expensarum quas continue facere nos oportet pro sustentacione et defensione regni Sardinie viginti tres / mille florenos auri de Aragonie. Sub condicione et retencione quod nos assumeremus in nos onus totius illius questionis petitionis et demande quam vos, dilectus consiliarius et camerlengus noster Raymundus de Villanova, habeatis et pretendebatis habere in et super magistratu / predicto, quem ad vos, et non ad dictum fratrem Berengarium, spectare et pertinere asserebatis, diversis iuribus, titulis, racionibus atque causis que hic exprimi non oportet. Et alias procuraremus at facieremus et caetera cum effectu quod ab ipsa questione, petitione et demanda contra ipsum magistrum facienda / decetero seu movenda desisteretis, omnino vobis propterea scilicet perpetuum imponendo. Super quaquidem questione nos, revera quantumcunque de iure et racione sustineri posset vos dictum Raymundum favorabiliter tractare ac etiam manutenere intendebamus, tam pro conservacione videlicet / iuris vestri qua respectu plurimorum gratuitorumque servicionum per vos nobis a longevis citra temporibus diversi mode impensorum. Attendentes etiam nos donacionem et concessionem nobis factam per dictum magistrum de predictis viginti tribus mille florenis acceptasse gratanter et ei / locum dedisse sub condicione et retencione superius expressatis.

Et postmodum, habitis super hiis diversis colloquiis et tractatibus inter nos et vos, dictum Raymundum de Villanova, fuisse finaliter concordatum quod vos, ut premissa sortirentur effectum a predicta questione / et omnibus ex ea dependentibus seu emergentibus racione quorumvis titulorum, iurium seu causarum que vos, racione magistratus predicti, contra dictum magistrum possetis decetero facere, proponere vel movere in iudicio vel extra iudicium, desisteretis et cessaretis penitus ut prefertur. Et quod / nos, propterea et in aliqualem emendam et satisfaccionem eius quod vobis competeret in magistratum predicto quocunque iure, titulo sive causa, traderemus et solveremus seu tradi et solvi faceremus vobis, de predictis viginti tribus mille florenis auri per dictum magistrum nobis concessis / nobisque certis terminis exsolvendis, octo mille quingentos florenos auri de Aragonie, per magistrum predictum seu alios ad hec nobis obligatos, vobis realiter exsolvendos. Ad quam conventionem et avinenciam quantitatis pecunie nobiscum venistis, magis pro nostri honoris / intuitu quam ut solucio quantitatis ipsius esset, iuxta ea que per vos seu pro parte vestri et alias affirmabantur pro iure vestro condicens satisfactis predictorum et alias de predictis octo mille quingentis florenis auri vobis contra dictum magistrum et alios ad hec nobis obligatos / et bona eorum cessionem faceremus subscriptam.

Ideo pacta inter nos et vos inita servare volentes eo potissime, quia certum est nobis vos pacti racione ipsius iam premissa effectualiter implevise, tenore huius publici instrumenti firmiter valituri, premissorum / respectu cedimus, ac cessionis titulo concedimus

atque damus vobis, eidem Raymundo et vestris et quibus volueritis, omnia iura omnesque acciones nobis pertinentes et pertinencia quovismodo in octo mille quingentos florenis auri de Aragone, ex illis videlicet viginti tribus / mille florenis in quibus magister de Montesia supradictus nobis tenetur, ac quos de et cum expresso consensu sui capituli seu fratrum, pro nunc in civitate Valencie presentium cum eodem nobis confessitius en debere ratione predicta, cum sic inter nos et ipsum conventum / existat, solvendos nobis certis terminis et solucionibus utique iam conventis, necnon et in securitate et obligatione quacumque nobis inde fienda ut predicatur per magistrum iamdictum et alios quoslibet, scilicet quo ad dictos octo mille quingentos florenos dum taxat. /

Ita quod vos, presentis cessionis vigore, possitis predictos octo mille quingentos florenos a dicto magistro et aliis quibuscumque ad illos obligatis quomodolibet seu astrictis, vel qui imposterum obligabantur vel astringentur, ut predicatur, et bonis eorum, petere, exigere, recipere / et habere. Et quo ad petitionem et exactionem ipsorum predictis nostris iuribus, accionibus et aliis omnibus inde pro nobis facientibus uti, agere et experiri, in iudicio et extra iudicium, convenire et reconvenire eundem magistrum et alios etiam quoslibet qui ad solu/cionem predictae quantitatis peccunie teneantur aut sint nunc vel in futurum quomodolibet noxii ut prefertur. Apocas, absoluciones, diffiniciones, remissiones et cessiones quovis titulo inde firmare et omnia alia facere que et quodadmodum nos poteramus ante / cessionem huiusmodi ac possemus ipsa non facta nunc et postea quodcumque. Quoniam nos constituimus et facimus vos eundem Raymundum et quos volueritis in hiis dominos et procuratores ut in rem vestram propriam, vosque in locum et ius nostrum incommuta / biliter ponimus, ad faciendum inde vestras in omnibus libere voluntates.

Mandantes serie cum presenti vicem in se gerenti epistole in hac parte de certa scientia et expresse magistro et capitulo memoratis, ac collectoribus et receptoribus reddituum et iurium / quorumlibet magistratus ipsius et magistro pertinencium supradicto que omnia sunt nobis ex pacto pro predictis viginti tribus mille florenis efficaciter obliganda et ponenda etiam infra manus. Necnon aliis quibusvis personis qui ad premissa quomodolibet te / neantur quatenus vobis eidem Raymundo, ac cui volueritis loco vestri, de predictis octo mille quingentis florenis ex maiori quantitate iamdicta, respondeant et satisfacciant integre et complete, prout inde nobis respondere et satisfacere tenerentur presenti / instrumento non facto. Sed quia dilecto consiliario et algotzirio nostro, Berengario Barutelle, militi, sumus utique certis ex causis in et super quantitate peccunie viginti trium mille florenorum predictorum cessionem facturi de certa peccunie quantitate, volumus / quod vos et ipse super tribus solucionibus ultimis quantitatis iamdictae, cum primam solucionem nobis inde totaliter reservemus, concurratis insimul et pro rata quantitatum peccunie, vobis predictarum cessionum vigore inde congruentum ut prefertur. / Promittentes in nostra bona fide regia quod cessionem huiusmodi et alia omnia supradicta rata, grata et firma semper habebimus et servabimus etiam etcaetera et non contrafaciemus vel veniemus iure aliquo sive causa.

Actum est hoc Valencie, vicesima prima die septembris / anno a Nativitate Domini millesimo CCC^o octuagesimo secundo, regnique nostri quadragesimo septimo. Narcisus primo.

Signum [*espai en blanc*]⁶⁸ Petri, Dei gratia regis Aragone, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, comitisque Barchinone, Rossilionis et Ceritanie, qui hec laudamus, concedemus et firmamus, hincque instrumenti sigillum nostrum appendicium iussimus apponendum in testimonium premissorum.

Testes huius rei sunt Manuel d'Entença, negociorum curie promotor, miles, et Petrus de Vallo, thesaurarius domini regis predicti.

Sig+num mei Berengarii Vallossera, predicti domini regis scriptoris eiusque auctoritate notarii publici per totam terram et dominacionem suam, qui premissis interfui eaque scribi feci et clausi. Constat autem de raso et emendato in lineis quinta quaquidem questione, et in XXI^a florenis efficacitur.⁶⁹

68 L'espai reservat per a la signatura del rei està en blanc.

69 Al dors del pergami, anotat en lletra del segle XV: «los encartaments d'en Ramon de Vilanova dels VIII^m D florins». Més avall, en una altra tinta i una altra lletra: «vacat». I finalment, en una altra orientació una regesta feta per algun arxiver d'època moderna: «1382, setiembre, 21. En Valencia. Don Pedro, rey de Aragón, da a don Ramon de Vilanova, su consejero, los ocho mil y quinientos florines de oro en que se habían convenido por la cesión de la demanda que hacia el Maestrazgo de Montesa, sobre los 23 mil florines que el maestro de Montesa le había ofrecido para los gastos de la defensa de Cerdeña, con la condición de tomar a su cargo la pretención y demanda de Don Ramon de Villanova. Original. Del Archivo de la Orden de Montesa, Armario 1.º, Cajón ...» (apareix en blanc tant el «cajón» com el «Lio» de «Privilegios reales» com el número del pergami).

ÚLTIMES PUBLICACIONS DE LA
SOCIEDAD CASTELLONENSE DE CULTURA

- JOSÉ SÁNCHEZ ADELL y ELENA SÁNCHEZ ALMELA: *Defensa y seguridad de una villa medieval: Castellón de la Plana.*
- FERRAN OLUCHA MONTINS: *El tesoro artístico castellonenc durant la guerra civil.*
- GERMÀ COLÓN DOMÈNECH: *Una nomenclatura catalano-francesa del 1718. Edició i estudi lingüístic.*
- RAÚL IZQUIERDO CANOSA: *Castellón de la Plana en la guerra de Cuba, 1895-1998.*
- LLUIS GIMENO BETI: *Panorama sumari de les lletres valencianes. Escriptors castellonencs dels segles XII al XX.*
- JOSÉ SÁNCHEZ ADELL: *Retazos de historia. Miscilánea de artículos sobre Castellón.*
- ARTURO OLIVER FOIX (Coordinador): *Arquitectura defensiva. La protección de la población y del territorio en época ibérica.*
- MARÍA LUZ MANDINGORRA LLAVATA: *Llibre de Miquel Ferrer, palmiter (1612-1634).*
- VICENTE FORCADA MARTÍ: *La obra castrense en defensa de la costa castellonense.*
- VICENTE FORCADA MARTÍ: *Torres y castillos de la comarca del Mijares.*
- JOSEP LLUIS VICIANO AGRAMUNT: *Per cingles, avencs i masos.*
- ARTURO OLIVER FOIX (Coordinador): *La Prehistoria en el Bajo Mijares.*
- LOURDES DE SANJOSÉ LLONGUERAS: *El Colom Eucarístic: Una obra singular del Taller de Llemotges.*
- MARÍA LUZ MANDINGORRA LLAVATA Y JOAQUIM GARCIA PORCAR: *Memòria familiar i projecció personal: el «dietari de Gaspar Gasset, paraire» (1513-1586).*
- VICENTE FORCADA MARTÍ: *Torres y castillos de la Sierra Espadán.*
- ELENA SÁNCHEZ ALMELA: *270 martes.*

Comandes a:

SOCIEDAD CASTELLONENSE DE CULTURA

Apartat 16. C/ Major nº 89. 12001 Castelló de la Plana

www.castellonenca.com

E-mail: castellonenca@gmail.com